

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Sociální pedagogika v díle J.A.Komenského

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.

Vypracoval:
Marek Novotný

Brno 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Sociální pedagogika v díle J.A.Komenského“ zpracoval samostatně a použil jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce.

Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

Brno 20.4.2012

.....

Marek Novotný

Poděkování

Děkuji panu PhDr. Miloslavu Jůzlovi, Ph.D. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěl poděkovat své rodině za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce, a které si nesmírně vážím.

Marek Novotný

Obsah

Úvod.....	1
Teoretická část.....	3
1. Jan Amos Komenský – životopis	3
1.1 Mládí Komenského.....	3
1.2 Léta dospělosti	4
1.3 Pobyty v Polsku	6
1.4 Ve Švédsku	8
1.5 V Horních Uhrách	10
1.6 V Amsterdamu.....	11
2. Jan Amos Komenský jako pedagog.....	14
2.1 Základy jeho pedagogiky.....	14
2.2 Pedagogická díla ve spojitosti se sociální pedagogikou	15
3. Využití názorů Komenského na dnešních školách.....	30
3.1 Výuka podle Komenského obecně	30
3.2 Škola hrou.....	31
3.3 Vyučovací metody	32
Praktická část	33
4. Cíl a metoda šetření	33
4.1 Vyhodnocení a interpretace výsledků dotazníkového šetření	33
4.2 Závěr praktické části.....	36
Závěr.....	38
Resumé	41
Anotace.....	42
Seznam použité literatury.....	43
Seznam příloh	44

Úvod

Ve své bakalářské práci jsem se věnoval osobnosti, která je v mých očích jednou z nejvýznamnějších v dějinách českého národa. Je to Jan Amos Komenský.

Popsal jsem jeho nelehký život od útlého mládí až do jeho posledních dnů. Jeho útrapy, které ho po celý život provázely, ale i naděje a touhy, kterých se nikdy nevzdal. Věnoval jsem se jeho pedagogickému úsilí. Jeho pohledu na výchovu a vzdělání. Na člověka, který se podle něj teprve vzděláním stává člověkem.

Soustředil jsem se na sociální aspekty v díle Jana Amose Komenského. Na vzájemné prolínání sociální pedagogiky s jeho díly. Vycházel jsem z jeho všenápravných snah, které mají za cíl nápravu v oblasti vzdělávání a v oblasti sociálně-politické. Hlavním nástrojem nápravy je univerzální vzdělání, tedy rozvíjet všechny, ve všem a všestranně.

V poslední části jsem se zamyslel nad jeho výroky a názory, které se uplatňují nebo by se daly uplatnit ve výuce na dnešních školách.

V empirické části jsem provedl kvantitativní výzkum pomocí dotazníku. Cílem dotazníku obecné gramotnosti o osobnosti Jana Amose Komenského bylo zjistit názor a rozsah znalostí na jeho osobnost, dílo a odkaz.

Cílem práce je nalézt integrující názory a myšlenky v díle J. A. Komenského, které jsou platné pro sociálně pedagogickou praxi a použitelné nebo používané v současné společnosti.

Prostředkem pro naplnění cílů práce je pojednat o myšlenkách Jana Amose Komenského v souvislosti se sociální pedagogikou. Zamyslet se nad Komenského pansofickou školou, ve které se poprvé objevují sociální prvky pedagogiky a sám Komenský si v ní mohl ověřit své názory v praxi.

Komenský hledal v člověku bytost laskavou, harmonickou a vyrovnanou, která jedná na základě vlastních pravidel. Neztrácel naději a víru při výchově každého jedince. Věděl, že správnou metodou výchovy a vzděláním z něj může vyrůst osobnost ušlechtilá, jednající ve smyslu lidském.

Pro sociální pedagogiku lze zařadit mezi stěžejní aspekty Komenského snahu o všenápravu lidstva, která je orientovaná jak na jedince jako individuum, tak i na společnost se všemi vnitřními vazbami a souvislostmi. Zabývá se problematikou výchovně – vzdělávacího

procesu, který má formující účinky na jednotlivce a pomocí jednotlivců pak formuje danou společnost. Komenského systém celoživotního vzdělání se zabývá řadou sociálních myšlenek uplatňujících se i v dnešní době.

Ve své bakalářské práci jsem se snažil podchytit nejdůležitější Komenského názory a myšlenky, které potvrzují, že člověk je vždy na prvním místě v jeho chápání světa.

Teoretická část

1. Jan Amos Komenský – životopis

1.1 Mládí Komenského

Jan Amos Komenský je velkou osobností českého národa a v 17. století také jeden z nejznámějších Čechů, se narodil 28. března 1592 na Moravě v oblasti Slovácka.

Místo jeho narození není známo. Jako pravděpodobná místa se uvádí Nivnice, Komňa a Uherský Brod. O jeho rodiště se vedou spory, protože se o tuto čest ucházejí všechny tři místa. Nivnice z důvodu, že Komenský v některých dokumentech připojoval k podpisu přídomek Nivnický, Nivanuj, Nivnicensis. Komňa, odkud pocházela otcova rodina, a z čehož by mohlo vzniknout příjmení Komenský, Comenius. Matka Komenského pocházela též rodem z Komni. Uherský Brod jako místo narození je uvedeno na náhrobní desce v Naardenu, kde je Komenský pochován.¹

Málo se ví o jeho rodině a dětství. Jan Amos Komenský žil s rodiči v Uherském Brodě, v měšťanské rodině. Jeho otec Martin Segeš byl významným členem Jednoty bratrské. Jeho matka se jmenovala Anna Chmelová. Pocházel z pěti dětí, měl čtyři sestry – Kateřinu, Markétu, Ludmilu a Zuzanu. Po smrti rodičů, ve svých dvanácti letech, si ho vzala na výchovu jeho teta, která žila ve Strážnici. Zde moc dlouho nepobyl, protože v roce 1605 vpadl na Moravu uherský odpůrce Habsburků Štěpán Bočkaj a Strážnici vypálil. Poté byl Komenský poslán k poručníkovi do Nivnice. V pozdější době si Jan Amos stěžoval, jak poručníci zanedbali jeho vzdělání: *„Míjí nyní dvacátý rok, kdy jsem poprvé pocítil touhu a podnět hledat léky na obtíže studijní dřiny a to pro mé neštěstí, jež mě připravilo o všechna léta mého jinošství. Neboť jako malý chlapec jsem ztratil oba své rodiče a liknavostí poručníků jsem byl zanedbán, že teprve v šestnácti letech se mi podařilo okusit základů latiny.“*²

Roku 1608 jako šestnáctiletý začal studovat na latinské škole v Přerově, kterou absolvoval za tři roky. Zde se mohl seznámit s myšlenkami filozofů a básníků, jako byl Ovidius, Seneca a další. Jeho píle a nadání si všiml bratrský biskup Jan Lanecký a upozornil na něj Karla staršího ze Žerotína. Na vyšší školy se v té době chodívalo do ciziny, ovšem záviselo to na

¹ Novák, J., V. J. A. Komenský, jeho život a spisy, Praha 1932, str. 5

² Lapáček, J. Komenský a Přerov, Přerov 1992, str. 12

finanční situaci v rodině. Tak se Komenský dostal na studia vyšších škol jen díky Janu Laneckému a Karlu staršímu ze Žerotína. V roce 1611 odešel na vysokou školu do Herbornu. Zdejší studium mu otevřelo široké obzory. Začal pomáhat profesoru teologie a nejmladšímu členu profesorského sboru Johannu Heinrichu Alstedovi s pracemi na obecné encyklopedii. Alsted se pro Komenského stal vzorem. Vzniká zde jeho první vědecká práce „Divadlo veškerenstva věci“, kde uvádí přehledy nejrůznějších věd. Již zde tvrdil, že vzdělání se má šířit mezi vrstvy nejširší. V té době byla úřední řečí latina. Na češtinu bylo vzhlíženo jako na řeč, která je neschopná vyložit to, co dokázala latina. Proto už od mládí sbíral Komenský podklady pro česko-latinský slovník „Poklad jazyka českého“. Tento slovník měl obsahovat i gramatiku, nářečí a nespisovná slova. Bohužel nebyl nikdy dokončen, protože shořel v roce 1656 v polském městě Lešně těsně před vydáním. Tímto slovníkem chtěl zvýšit úroveň vzdělání českého lidu, na kterém mu tak záleželo. Roku 1613 Komenský navštívil Amsterdam, v té době vysoce rozvinuté město. Odtud se vypravil na univerzitu do Heidelbergu v Německu, kde ovšem strávil pouze jeden semestr.

1.2 Léta dospělosti

Vědomosti, které Komenský během studií získal, byly velmi důkladné a mnohostranné. Proto se roku 1614 vrátil přes Prahu do Přerova plný činorodé energie. Zde působil jako rektor latinské školy, kde dříve studoval.

Po vysvěcení na kněze v roce 1618 byl Komenský vyslán biskupem Jednoty Láneckým do Fulneku jako duchovní správce tamějšího bratrského sboru. Současně byl pověřen i úkolem pečovat o školu zřízenou při sboru. Zde se oženil se svojí první ženou Magdalénou Vizovskou, se kterou prožil krátké, ale šťastné manželství. Podle dochovaných pověstí zdejší obyvatelé Komenského nazývali „pastýřem beránek, který žluči nemá“. Tady můžeme pozorovat jeho silné sociální cítění a snahu pomáhat lidem v nouzi. Avšak i zde do života Komenského ničivě zasáhla bělohorská katastrofa.

Roku 1621 vtrhli na Moravu Španělé, kteří Fulnek vydrancovali a vypálili. Ve městě byly páleny kacířské knihy, včetně knihovny Jana Amose Komenského se všemi i nedopsanými knihami. Chtěl-li ujít pronásledování, musel opustit svoji rodinu. Byl nucen se sedm let skrývat na různých místech Moravy, než našel poměrně bezpečný úkryt nedaleko Brandýsa nad Orlicí v severovýchodních Čechách. Na panství Karla staršího ze Žerotína, ochránce i příslušníka Jednoty, byl skličován novými a novými pohromami, jež stíhali vlast, církve. Zarmoucen zprávou o smrti své milované ženy a jejich dvou synů, kteří podlehli ve Fulneku

roku 1622 morové epidemii, napsal řadu svých spisů. Těmi utěšoval nejen sám sebe, nýbrž všechny, kdo v té době podstupovali tvrdé zkoušky osudu. Napsal dojmavý a povzbuzující spis „Přemýšlování o dokonalosti křesťanské“, který věnoval své manželce Magdaleně.

Spis „Listové do nebe“ je předzvěstí pozdější katastrofy. Komenský v něm vystupuje jako mluvčí utiskovaných a chudých a svým voláním do nebe se obrací ke Kristu, aby rozsoudil spor bohatých a chudých. Mezi jeho největší díla, napsané v tomto období, patří ostrá sociální satira „Labyrint světa a Ráj srdce“. Kniha je věnována ochránci Jednoty Karlu staršímu ze Žerotína. I v dnešní době k nám promlouvá kritický obraz společnosti, který Komenský v knize psal: „Srozuměl jsem, pravím, že ta vůle Boží není..., aby jedni ušperkovaní, druzí nazi chodili, jedni přesycením říhali, druzí hladem zívali, jedni pracně vydělávali, druzí marně utráceli, jedni kratochvilili, druzí kvileli.“³ Zde Komenský ukázal, že byl bystrým pozorovatelem poměrů ve společnosti. I přes všechny útrapy věřil v lepší budoucnost.

V roce 1624 se Jan Amos Komenský oženil podruhé s Marií Dorotou Cyrilovou, dcerou seniora Jednoty bratrské Jana Cyrila. Měl s ní čtyři děti, syna Daniela a tři dcery – Dorotu Kristinu, Alžbětu a Zuzanu. Tento sňatek měl pro Komenského i společenský význam. Dostal se do blízkosti sboru starších Jednoty bratrské. Ztrátou pro něho i pro Jednotu byla smrt starého biskupa Láneckého na jaře roku 1626, jež byla současníky vykládána jako symbolický konec Jednoty bratrské v Českých zemích. Toho jara byl Komenský vyslán do Berlína, tehdejšího střediska emigrantů, ale i do nizozemského Haagu. V Berlíně jednal s vůdcem moravské protestantské šlechty Ladislavem Velenem ze Žerotína. V Haagu dokonce se samotným českým exkrálem Fridrichem V. Falckým. Jednali o politické situaci a společenských jevech v Čechách a na Moravě. Ke konci návštěvy předal Komenský optimistická proroctví Kryštofa Kottlera, hlásající brzkou porážku Habsburků.

V letech 1626 až 1628 pobýval Komenský v Bílé Třemešné u Dvora Králové na hradě bratrského rytíře Jiřího Sádovského ze Sloupna. Zde na Komenského zapůsobila návštěva zámecké knihovny ve Vlčicích, patřící Adamu Zilvarovi ze Silbersteinu. Vedle všech jiných knih ho nejvíce zaujala kniha od saského gramatika Eliáše Bodina „Didaktik oder Lehrkunst“ z roku 1621, která velmi ovlivnila jeho snahu o napsání didaktického díla.

„Když jsme se v létě (1627) o Psích dnech vypravili prohlédnout si slavnou šlechtickou knihovnu pana Zilvara na blízký hrad Vlčice, nečekaně jsem připadl na Didaktiku Eliáše Bodina, nedávno přinesenou z Německa. Četba této knihy mě podnítila pořídit v našem jazyce

³ Čapek, E. *J.A.Komenský, Stručný životopis*, Praha 1957, str. 25

*podobný spis a ve vhodném čase jej zpřístupnit všem. Také ostatní bratři, když se dozvěděli o tomto záměru, vřele s ním souhlasili.*⁴

Protireformace a pronásledování jinověrců sílilo ruku v ruce s úspěchy císařských armád vedených Albrechtem z Valdštejna. Tato vítězství upevnilo postavení císaře Ferdinanda II. Habsburského natolik, že se rozhodl definitivně vyřešit českou otázku v habsburský prospěch. Udělal to tak, že v roce 1627 vydal novou ústavu, kterou deklaruje Obnoveným zřízením zemským dědičné právo habsburského rodu na české země. Za jediné uznávání náboženství v Čechách a na Moravě je prohlášena katolická víra. Dále císař nařídil patentem ze 31. července 1627 nekatolickým stavům se buď vyprodat a vystěhovat do šesti měsíců ze země nebo přestoupit na katolickou víru.

Komenský se rozhodl opustit vlast a společně se svou rodinou a dalšími spolubratry odchází do Lešna. Odchodem do vyhnanství se uzavřelo jedno významné období v jeho životě. V českých zemích nastalo největší období temna v dějinách naší vlasti.

1.3 Pobyt v Polsku

Komenský pobýval v Lešně v letech 1628 – 1640, 1648 – 1650, 1654 – 1656 a toto město se stalo jeho druhým domovem. V době, kdy přišel do Polska, existovala tam již bratrská obec polská a německá. Komenský zde začal vyučovat na bratrské škole, bratři zde měli i svůj kostel. V roce 1632 se stává posledním biskupem Jednoty bratrské.

Pobyt v Lešně byl dobou jeho velkého tvůrčího rozmachu. Doufal, že se vrátí do vlasti, proto psal nejdřív česky. Přípravoval plán na zlepšení školství, což je patrné například v díle „Navržení krátké o obnově škol v Království českém“. Jeho pedagogika obecně je výrazem potřeb společnosti, která procházela základními vývojovými změnami. Jeho genialita byla v tom, že daleko předešel svou dobu. Vydává zde jeden ze základních spisů v oboru pedagogiky „Informatorium školy mateřské“. Kniha je určena především matkám a chůvám, lze v ní najít mnoho společného s dnešní sociální pedagogikou. Je zde kladena důležitost předškolní výchovy.

Dalším významným dílem bylo „Brána jazyků otevřená“. Překládáno bylo do mnoha jazyků: anglického, maďarského, holandského, řeckého, polského, francouzského, ruského, arabského atd. Jde o učebnici latiny, jejíž výuka byla v té době neefektivní, protože se žáci učili nazpaměť nesrozumitelné věty. Podle Komenského se má latině žák učit prostřednictvím

⁴ Komenský, J., A. *O sobě*, Praha 1987, str. 71

krátkých vět o všem, co se kolem něj děje. Kniha byla přeložena do šestnácti jazyků. Její nevídaný úspěch zarazil i samotného Komenského. Učený svět se podle ní učil latinsky, dokonce i jezuité.

Komenského pokračování na umění umělého vyučování, Didaktice, bylo spojeno s promyšlením nové dokonalé školské metody. Dokončení tohoto díla bylo velkým a prvním krokem ke skutečné nové soustavě didaktického umění. Stalo se obrazem ucelené soustavy na výchovu vzdělání. Tak v roce 1632 vychází nejslavnější pedagogické dílo Jana Amose Komenského „Velká Didaktika“. V díle je spousta citátů z Písma, ale i myšlenky zcela nové. „*Proč cizím zrakem hleděti, maje svůj? Proč cizím rozumem rozuměti, maje svůj vlastní rozum?*“⁵

V dopise z roku 1633 Komenský píše: „*Neměl jsem nic jiného původně na mysli, nežli složití několik knih k užitku své vlasti, jestliže by nás Bůh do ní navrátil, aby tu bylo pohotově něco, čím by se dalo snáze obnoviti křesťanství po tak hrozném zpusťování Antikristově. Soudil jsem, že jediným prostředkem k tomu by bylo znovu zřízení škol ve všech městech, městečkách, vesnicích i v nejmenších osadách. A proto jsem vymyslel způsob, kterak všude zříditi školy snadno a šťastně.*“⁶

Tato pedagogická díla, zejména „Brána jazyků otevřená“ přinesla Komenskému proslulost a tak se mu otevřela cesta do světa. Z Lešna začal rozvíjet bohatou korespondenci a styky se vzdělanými lidmi, kteří se zabývali podobnými myšlenkami a snahami. K přátelům Komenského patřil i anglický duchovní John Oury, který pracoval na sjednocení evangelických církví a míru mezi národy. Navázal také styk s mužem, který se zasloužil a to, že se Jan Amos Komenský už za svého života stal světoznámým myslitelem a pedagogem. Tím mužem byl Samuel Hartlib z Londýna, který patřil k organizátorům vědeckého života v Anglii a také ke stoupencům Komenského plánů na reformy školství a vzdělanosti a vědy. Komenský mu posílal mnoho prací mezi jinými i spis „Předchůdce vševědy“. Hartlib rukopis nechal vytisknout, aniž by o tom Komenský věděl, jako „Předehra podniků Komenského“.

V září roku 1641 přijal pozvání, aby načas pracoval v Anglii a pomohl uskutečnit plány v rámci reformy školství. Zde se dostal do styku s vědeckým světem tehdejší Evropy. Vystoupil i před Královskou akademií věd. Avšak blížící se občanská válka v Anglii společně s rozštěpením Komenského příznivců do různých politických táborů zabránila v provedení

⁵ Čapek, E. *J.A.Komenský, Stručný životopis*, Praha 1957, str. 34

⁶ Čapek, E. *J.A.Komenský, Stručný životopis*, Praha 1957, str. 39

zamyšlených reforem. Výsledkem anglického pobytu bylo zejména vznik díla „Cesta světla“. Zde se zabývá nápravou věcí lidských. Byl toho názoru, že když u lidu zmizí nevědomost, války ustanou. Aby došlo k nápravě lidstva, vládnout by měl sbor mudrců. Pro lepší dorozumění mezi národy je třeba zavést novou řeč, které by všichni rozuměli. Zde je vidět velká snaha Komenského o sblížení všech lidí různých národností a druhů vyznání.

Po vypuknutí anglické buržoazní revoluce dostával Komenský nabídky z jiných zemí, aby tam pokračoval ve svých pedagogických pracích. Přišla mu pozvánka z Francie od tajemníka kardinála Rechelieva, aby přijel do Paříže, kde chtěli zřídit novou školu vševědnou. Ozvali se ze Švédska, kde nutně potřebovali reformovat školství a také z Ameriky, kde školství teprve začínali budovat. Komenský dlouho váhal, ale nakonec přijal pozvání do Švédska.

1.4 Ve Švédsku

Komenský přijal nabídku Švédů, aby pro jejich zemi navrhl reformu školství zejména z důvodů, že Švédsko bylo protestantskou zemí a bylo ve válce s Habsburky. Ve Švédsku viděl naději českých exulantů. Evangelické exulanty štědře podporoval pan de Geer. Byl to protestantský Francouz, který žil v Holandsku ve městě Amsterdam a stal se ochráncem i Komenského.

V létě roku 1642 se Komenský vydává na cestu do Švédska. Cestoval přes Holandsko, kde se dozvěděl, že jeho dílo „Brána jazyků otevřená“ proniklo až na Východ i do Orientu. Potkal se také s jedním ze zakladatelů novověké filozofie René Descartem. Jejich setkání probíhalo v přátelském duchu, ale jejich názory se příliš nesblížily. Ke konci návštěvy Komenský vybízel, aby Descart vydal své základy filozofie, které rok nato byly vskutku vydány.

V srpnu roku 1642 Komenský dorazil do švédského Norrköpingu, nedaleko města měl de Geer statek. Zde ho přijala i samotná královna Kristina. Od ní samotné se dozvěděl, že mluví tak dobře latinsky jen díky jeho knize „Brána jazyků otevřená“, ze které se učila. Po jednání s kancléřem Axelem Oxenstjernou mu byla předložena listina, kterou ho švédská říšská rada povolávala do funkce, ve které měl reformovat švédské školství. Dohodli se, že Komenský bude pracovat mimo švédské území ve východopruském městě Elbingu, i když mu de Geer nabízel, aby se usadil na jeho statku. Město Elbing se mu zdálo vhodnější, bylo klidné a pěkné. Přestěhoval tam i svou rodinu a začal s prací, která mu byla svěřena. K ruce dostal i několik pomocníků a společně s nimi se pustil do nových učebnic pro švédské školy.

Doba strávená v Elbingu nebyla příliš šťastná. Švédové chtěli, aby pracoval jen na práci pro jejich školství a ne na něčem jiném. Pro Komenského bylo důležité se věnovat i myšlenkám na všenápravu, věřil, že je to jeho poslání a úkol. Viděl kolem sebe Evropu zničenou dlouhou válkou a toužil se těmto myšlenkám věnovat. Protože se cítil Švédsku zavázán, neodjel, ani když ho litevský kníže zval k němu, aby se mohl věnovat jen pracím pansofickým.

Po nabádání de Geera, že se má věnovat práci, kterou slíbil, se Komenský na podzim roku 1646 vydal na cestu do Švédska, kde předložil své práce a švédská univerzitní komise jeho učebnice schválila. Mezi dokončené práce pro Švédy patří „Přebírání věcí a slov“, „Brána věcí a slov“, což byl slovník a mluvnice, a slavný spis z oblasti jazykovědy a metodiky vyučování cizím jazykům „Nejnovější metoda jazyků“, který byl vybudován na didaktických základech i vyložených názorně na příkladu jazyka latinského, přesně přizpůsobeného potřebám školním.

Vzrůstající napětí ve vztazích ke švédským patronům a zhoršené zdraví jeho manželky vedlo k tomu, že Komenský roku 1648 odjíždí i se svou rodinou zpět do Lešna. Krátce po příchodu do Lešna umírá jeho druhá žena. K tomu bolestnému osudu se připojil i těžký úděl jeho vlasti. Vestfálský mír, uzavřený 24. října 1648, byl počátkem národnostního útisku, útrap, bezpráví a netolerantnosti. České země zůstaly po vestfálském míru habsburskými se všemi důsledky. Česká emigrace hynula, mnoho jich padlo ve válkách a ti, co zbyli, už se většinou domů nepodívali. Výjimkou nebyla ani Jednota českobratrská, u které se Komenský po svém návratu do Lešna stal biskupem. Bratři byli rozptýleni po různých státech a nová nastupující generace už neprošla výchovou sborů Jednoty.

V tomto období píše Komenský pohnutý spis, jehož celý název zní „Kšaft umírající matky Jednoty bratrské“. Vyjádřil v něm lásku ke své vlasti a víru v lepší budoucnost českého národa. Předával odkaz Jednoty bratrské jiným protestantským církvím a vyzýval je k vzájemnému porozumění a sblížení. Tento spis byl pro český lid v období první a druhé světové války velkou posilou. Sám prezident T.G. Masaryk, když poprvé promlouval k Národnímu shromáždění, použil slova, která Komenský napsal po prohraném boji s Habsburky: „*Věřím i já Bohu, že po přejití vichřic hněvu, hříchy našimi na hlavy naše uvedeného, vláda věcí tvých k tobě se zase vrátí, ó lide český!*“⁷

Po dvou letech od úmrtí své druhé ženy se Komenský oženil potřetí a to s Janou Gajusovou pocházející z Týna nad Vltavou, která byla o více než třicet let mladší. Toto manželství mělo pro něho blahodárný účinek. Jeho nová žena se dobře starala nejen o děti, ale

⁷ Novák, J., V. *Jan Amos Komenský, učitel národů*, Praha, str. 1

i o něho samotného. Rodinným štěstím bylo pro Komenského, že si dcera Alžběta vzala jeho nejlepšího spolupracovníka Petra Figula Jablonského.

1.5 V Horních Uhrách

Novou nadějí se pro Komenského v letech 1650 až 1654 stávají Horní Uhry, kam přijal pozvání uherského knížete Rákocziho. Komenský byl přesvědčen, že kníže s pomocí Švédů zničí habsburskou moc. Velkou nadějí byl bratr knížete Zikmund. Ten se měl postavit do čela osvobozené války a stát se manželem falcké princezny Henrietty. Sňatek byl uzavřen v červnu 1651, oddávajícím byl sám Komenský. Bohužel tento svazek dlouho nevydržel. Henrietta zemřela v říjnu roku 1651 a kníže Zikmund zanedlouho po ní, v únoru 1652.

V Horních Uhrách měl Komenský organizovat reformu školství a vytvořit pansofickou sedmiletou školu v Blatném Potoku, kde mu nabídli místo ředitele. Chtěli, aby se tam odstěhoval natrvalo. Do Blatného Potoku se odstěhoval, ale svou rodinu nechal v Lešně. Zde si poprvé mohl ověřit své názory v praxi. Roku 1651 vydává spis „Škola vševědná“, který je nastíněním reformy sedmitřídní latinské školy v duchu pansofických myšlenek. Školská práce se ale moc nedařila. Otevřeny byly pouze tři třídy, jež byly nazvány Vestibulum, Janua a Atrium. Rodiče dětí nové názory Komenského moc nezajímali. Chtěli, aby děti uměly co nejdříve latinsky a trvali na starých postupech. Z tohoto důvodu se Komenský rozhodl, že Uhry opustí. Při svém odchodu se ho kněžna, která Jana Amose do Uher pozvala, ptala na důvod odchodu. Odpověď zněla: *„Vždyť se tu neděje nic, k čemu by byla vhodná moje přítomnost. S talenty se jedná zcela otrocky, také se šlechtici, a učitelé chtějí zakládat svou vážnost na sveřepém tváření, na spílání a na výprasku, chtějí být spíše obáváni než milováni.“*⁸

Komenského učitelská práce byla úzce spojena s činností publikační. Pro své žáky zde vytvořil příručku „Pravidla mravů“ a také zde vznikla učebnice „Svět v obrazech“, která je považována za první ilustrovanou učebnici. Vytištěna byla až v Amsterdamu kvůli špatným technickým možnostem potocké tiskárny. Dále zde vzniklo dílo „Škola hrou“. Z něho Komenský s úspěchem předváděl, nakolik jsou děti schopné podat a předvést dramatické divadelní vystoupení ve školním prostředí. V neposlední řadě lze zmínit i jeho politický spisek „Štěstí národa“, který odpovídá na otázku „Co jest národ?“. Zabývá se také otázkou Uher, kde vedle sebe žilo pět různých národností.

⁸ Čapek, E. *J.A. Komenský, Stručný životopis*, Praha 1957, str. 79

V létě roku 1654 začíná pro Komenského třetí pobyt v polském Lešně. Vracel se sem rád, protože považoval Polsko za svůj druhý domov a měl zde podporu své rodiny. V roce 1655 vtrhl do Polska švédský král Karel X. Gustav, který u českých exulantů vzbuzoval naději na vítězství, od kterého si slibovali náboženskou svobodu. Díky tomuto názoru byli čeští exulanti a vůbec celá protestantská menšina označováni katolickou veřejností za zrádce. Švédská vojska si však nepočínala jako osvobozenecká, ale spíše více ničila a drancovala. Katoličtí Poláci se vzpamatovali a postavili se na odpor. Švédové po utrpění prvních porážek začali ustupovat. Zpočátku se Lešnu konflikt vyhýbal, ale koncem dubnu roku 1656 přitáhla k městu švédská vojska a úplně ho vypálila. Požár trval tři dny, celé město lehlo popelem. Tím bylo zničeno i centrum Jednoty bratrské v Polsku. Komenský sotva zachránil svůj život a životy členů své rodiny. Co však bylo pro něj velmi bolestivé, že při požáru přišel kromě majetku i o svou velkou knihovnu, kde byly rukopisy jako „Poklad jazyka českého“. Tohoto latinsko-českého slovníku, na kterém Komenský pracoval 44 let, velice litoval. Exulanti a zbylí členové Jednoty bratrské byli nuceni odejít, kam se dalo.

1.6 V Amsterdamu

Po zkáze Lešna musel Komenský hledat nové útočiště. Přijal pozvání Vavřince de Geera, syna dobrého přítele a mecenáše Ludvíka de Geera do Amsterdamu v Holandsku, které se mu stalo posledním domovem v letech 1656 až 1670. V době příchodu do Holandska bylo Komenskému již šedesát pět let. Nabídl mu za rozhodnutí městské rady pravidelný příjem a dotace na dokončení didaktických a pansofických děl. Poslední léta svého života strávil v bytě na jedné z nejlepších ulic v Amsterdamu, kde se konečně mohl v klidu věnovat svým pracem. Proto také s díky odmítl stát se profesorem na Amsterdamské akademii. Chtěl se plně zabývat jen svou prací.

Hlavní město Holandska bylo v té době střediskem společenského a kulturního života. Politická situace tehdy nebyla jednoznačně nakloněna nadějím Komenského. Proto stále více věřil prorocství, především bývalého spolužáka Mikuláše Drábíka, která postupně vydával tiskem. Svým způsobem chtěl jimi burcovat evropské svědomí proti útlaku náboženské a národní svobody.

Ale i zde byl stále zaneprázdněn sháněním peněz a podpory pro své bratry z Jednoty, kteří v bídě žili ze dne na den. Stále více si uvědomoval, že i přes svoji sociální pomoc druhým se blíží konec Jednoty bratrské, jejíž byl Komenský posledním biskupem.

I zde v Amsterdamu se Komenský zabýval společenskou a mezinárodní situací v Evropě. Účastnil se aktivně mírových jednání v době anglicko-holandské války. Jeho korespondence směřovala k tajemníku Královské londýnské společnosti. Snažil se o vydání tureckého překladu bible, aby byli muslimové obráceni na křesťany.

Když v Anglii v roce 1662 vznikla Královská učená společnost, považoval Komenský její vznik za dědictví svých myšlenek, protože o společnosti, který by řídila výchovu a vzdělání se zmiňoval ve svém díle „Cesta světla“, které vzniklo za jeho pobytu v Anglii.

Komenského zdravotní i duševní stav se stále zhoršoval, přesto dále psal. Ke konci svého života napsal vlastní životopis, ze kterého se bohužel dochovaly jen zlomky. Deníky psané Komenským se nezachovaly téměř vůbec a dopisy, které sám uspořádal do sbírky, se po jeho smrti všude možně rozptýlily. Jedním z posledních spisů Komenského je menší dílo nazvané „Jedno potřebné“, které bývá považováno za závěť lidstvu. Pojednává o tom, že by člověk měl v sobě samém hledat klid a štěstí, ne v labyrintech života. Jak sám Komenský pravil: *„Můj celý život byl putováním a neměl jsem vlasti. Ustavičně jsem měnil místo pobytu, nikdy a nikde jsem neměl stálého domova. Avšak nyní již vidím svou nebeskou vlast...“*⁹

Během pobytu v Amsterdamu byla vydána asi polovina z celého Komenského díla. Například soubor čtyřiceti tří spisů pod názvem „Veškeré spisy didaktické“, které se setkaly s velkým ohlasem. Dále jednotlivé části Všenápravy: „Všeobecné probuzení“, „Pansofie“, „Vševýchova“, „Všeobecné osvětlení“ a „Všemluva“.

Přes veškerou snahu i usilovnou práci i s pomocí svého syna Daniela zůstala mnohá Komenského díla nedokončena.

Jan Amos Komenský zemřel po dlouhodobých zdravotních problémech uprostřed práce na nedokončeném díle ve věku sedmdesáti osmi let dne 15. listopadu 1670. Poslední společnost mu dělala jeho žena Jana, syn Daniel a dlouholetý přítel, lékař Mikuláš Tulp. Byl pohřben 22. listopadu v Naardenu u kostelíku náležejícímu valonské církevní obci do hrobu číslo osm. Roku 1929 tam byly jeho ostatky ohledány a uloženy ve starém valonském kostelíku, který na základě státní smlouvy ze dne 28. března 1933 dala vláda nizozemského království v dědičný nájem Československé republice. Při provádění ohledání lékaři zjistili na páteři známky pokročilé chronické artritidy a velmi klenuté čelo.

⁹ Čapek, E. *J.A.Komenský, Stručný životopis*, Praha 1957, str. 102

Když Komenský umíral, prosil svého syna Daniela, aby vydal celé jeho pansofické dílo „Všeobecnou poradu o nápravě věcí lidských“. K tomu nedošlo, vydané byly pouze dva díly ještě za Komenského života. Až během druhé světové války byly nalezeny i ostatní části, ze kterých pak Kristian Nigrin vydal díla „Klasobraní didaktické“, „Bránu věcí“ a „Trojumění všeobecné“. Tyto díla nebyla příliš úspěšná.

V 17. století si svět Komenského vážil pro jeho pokrokové myšlenky a byl si vědom jeho velikosti, ale nastaly doby, kdy byl Komenský zapomenut. Bylo to zejména v následujícím 18. století, kdy o Komenského dílech nevědí ani tak významní lidé, kteří mu svým úsilím a dílem byli podobní. Až v 19. století nastává čas pro znovuobjevování Komenského. U nás to byl František Palacký, který roku 1829 napsal jeho životopis, jenž vychází v časopise Českého muzea pod názvem „Život J.A.Komenského“. Dále se Palacký zasloužil o vydání „České didaktiky“, která vyšla roku 1849. Ve světě k jeho poznávání přispěla velkou mírou věda německá, která začala Komenského díla znovu studovat a vydávat. I Rusové a později věda sovětská znovuobjevují Komenského a píší o nesmrtelnosti a velikosti jeho děl.

Odkaz Komenského je patrný i v jeho dnešních potomcích. Devátá generace, na jejímž počátku stojí Komenského dcera Alžběta, dnes žije v Americe. Potomek Komenského americký byznysmen Jan Ferdinand Kallik žije v kalifornském Los Angeles. Tři z jeho dětí jdou ve stopách Komenského a učí. Dcera Alison byla dokonce vyhlášena jako jedna z deseti nejlepších učitelů v Kalifornii.¹⁰

¹⁰ http://zpravy.idnes.cz/potomek-komenskeho-veze-z-cr-detem-dvousetkoruny-fvu-/zahranicni.aspx?c=A071119_094745_zahranicni_jba

2. Jan Amos Komenský jako pedagog

2.1 Základy jeho pedagogiky

Ve své době byly myšlenky a názory Komenského nadčasové, lze ho považovat za zakladatele moderní pedagogiky. Chtěl, aby byly školy vybudovány v každém městě, vesnici i menších osadách, kde se děti budou učit společně. Myšlenka společné výchovy byla velkým převratem v pedagogice. Umožnila vzdělání pro širší okruh dětí ze sociálně slabších vrstev. V té době bylo vzdělání dosažitelné hlavně pro děti z bohatých rodin, kam docházel rodinný učitel. Komenský chtěl, aby vzdělání bylo umožněno každému a zdarma. Velký důraz kladl rovněž na výcvik tělesných schopností a řemeslných dovedností. Také to, že výuka probíhala v mateřském jazyce, bylo přínosem. Informacím v mateřském jazyce žák lépe porozuměl, pochopil a snadněji si je zapamatoval. Učitelé by měli postupovat při výuce vždy od lehčího k těžšímu, všechno srozumitelně vysvětlit, a pokud to jde, ukázat na konkrétním příkladě. Pokud někteří slabší žáci nepochopili novou látku, měl by se k ní učitel v další hodině vrátit a znovu ji vysvětlit. Podle Komenského myšlenek nemá docházet k přetěžování žáků velkým množstvím učiva.

Názornost v postupu učení znamená naučit se neznámému na základu známého. Komenský prosazoval tzv. přirozenou výchovu, která se odvíjí od poznání a napodobování přírody. Byl zastáncem školy v přírodě. Jakmile bylo pěkné počasí, měl jít učitel s žáky ven někam do přírody a tam je učit. Moc dobře si uvědomoval, že nelze držet žáky jen v lavicích ve třídě, ale je třeba jim dát trochu volnost a učit je o přírodě na místě, kde jsou k ní nejbližší. Také zastával názor, že by děti ve škole alespoň jednou za rok měla dostávat nějaké malé dárky. Tím je chtěl motivovat k dalšímu učení.

Podle Komenského za všechno, čím člověk je, vděčí vzdělání. Sám se neustále vzdělával, hodně četl a pátral po všem, co nově vycházelo. Díky rozvoji knihtisku dochází ve světě k rychlejší výměně poznatků, názorů a informací. Knihy se stávaly více dostupné i pro chudší lidi. Komenský si uvědomoval důležitost těchto nových informací a navrhuje mimo jiné, aby žáci latinské školy alespoň jednu hodinu týdně četli současné noviny. Zavedl tedy jako první media do výuky.

Komenského péče a snaha o vzdělání pro všechny souvisí s tradicí Jednoty bratrské. V oblasti vzdělání se v Jednotě nejvíce rozvíjela husitská tradice, která měla dlouhou zkušenost s vyučováním dětí ze sociálně slabších vrstev. To se odráží i v pedagogice

Komenského, která vyrůstá z těchto tradic. Zároveň chce předčít neprůbojnost, ohraničenost a lokálnost bratrského školství. Jednota se starala o všechny děti, ale zejména o ty chudší. Proto byla ohrožována bohatší a kosmopolitnější kolejí jezuitskou, která uspokojovala potřeby dětí z vyšších kruhů.¹¹

Komenský chtěl umožnit školní docházku nejen dětem z chudších rodin, ale i sirotkům. Nabádal obce i vrchnost a prosil zámožné občany, aby pomohli se zřizováním nových škol. Připouštěl, že z počátku bude nedostatek učitelů, ale postupně se to zlepší. Ze začátku mohou s výukou pomáhat lidé, kteří umí číst, psát a počítat. Postupně absolventi škol, kteří budou mít dobré předpoklady k učení, tyto lidi buď nahradí, nebo posílí. Velkým problémem byl nedostatek knih, které byly základem všeho, ale i zde viděl naději, že se situace postupně zlepší a každý žák bude mít své knihy.

Komenský také doufal v lepší život sirotků a zacházení s nimi. Prosil lidi, kteří nemají žádné děti nebo lidi majetnější i s dětmi, aby si vzali sirotka, starali se o něj, vychovávali ho a umožnili mu vzdělání.

Základem Komenského pedagogiky byl také humanismus a reformace. Tyto dva proudy na něj působili neustále po dobu jeho tvorby. Po celý svůj život neustále bojoval za lidskost. Ať už mírovými snahami nebo kritikou společnosti. Lidskost v jeho pojetí proniká i do jeho názorů pedagogických. Škola má být dílnou lidskosti, lidé mají být vychováváni jak proto, že jsou lidmi, tak proto, aby byli lidmi, tj., aby mohli rozvinout své všechny lidské schopnosti. Náprava lidských věcí je cílem celoživotního snažení Komenského.¹²

2.2 Pedagogická díla ve spojitosti se sociální pedagogikou

Komenský napsal svou „Velkou didaktiku“ v touze začít nápravu mládeže od základu. Při své vyučovací praxi začal studovat a zajímat se o současné pedagogické teoretiky. Nestal se však napodobitelem žádného z nich. Nalézáme některé shody mezi Komenským a Ratkem: například: všechno podle postupu přírody – všechno bez nucení – všechno pomocí indukce a pokusů – všechna mládež budiž posílána do školy – všechno nejdříve v rodném jazyce. Komenský si byl sám vědom, že své předchůdce předstihl a uvádí, že jeho dílo je zcela novým druhem.

¹¹ Popelová, J. *Cesta k všenápravě*, Praha 1958, str. 129

¹² Popelová, J. *Cesta k všenápravě*, Praha 1958, str. 140

Didaktiku psal česky – pro svůj národ. Brzy zjistil, že je nutné ji přeložit do latiny, aby mohla sloužit většímu množství čtenářů po celé Evropě. Obsahuje zásady moderního vyučování. Je systematická a snaží se učinit z pedagogiky vědní obor. V díle je patrný poznávací optimismus, který je hlavním motivem jeho celého pedagogického snažení, člověka toužícího po poznání. Odmítá názor, že by vzdělání bylo nesnadné nebo nedostupné. Jen musí být podáváno správnou metodou. V mysli je neustále dost místa pro přibývajících nové poznatky. Prvním zdrojem poznání jsou pro Komenského smysly. Všechny obrazy, podněty, dojmy z vnějšího světa prostřednictvím smyslů pak přijímá mysl.

Komenský přirovnává náš mozek, neboli dílnu myšlenek, k vosku. Protože jak vosk, jenž přijímá každý tvar a nechává se utvořit a přetvořit jakýmkoliv způsobem, tak i mozek přijímá do sebe obrazy všech věcí. Cokoliv se dotkne zraku, sluchu, čichu, chuti a hmatu, je jako pečeť, kterou si mozek vtiskuje obraz věci. Čím více se dbá pozornosti, tím je vtisk silnější.¹³

Všechny základy a principy výchovy a vyučování Komenského pochází z přírody a z prazákladu věcí. Výchovu v Didaktice Komenský rozdělil do 4 stupňů:

1. 0-6 let: Dítě je vychováváno v rodině. Získává základy vzdělání. Chyby, které získá do pěti let, se pak špatně napravují.
2. 6-12 let: Dítě navštěvuje obecnou školu, která má být v každé vesnici. Zde je vzděláváno učitelem ve svém mateřském jazyce.
3. 12-18 let: V tomto období chodí na střední školu, která je v každém větším městě.
4. 18-24 let: Vzdělávání na vysokých školách. Univerzity jsou v každém hlavním městě. Potom následují 2 roky cestování a studia v zahraničí.

Tyto čtyři druhy škol Komenský srovnává se čtyřmi ročními obdobími. Škola mateřská je příjemné jaro, ozdobené výhonky a květinami různé vůně. Škola obecná představuje léto, které ukazuje plné klasy s některými dříve dozrávajících plody. Gymnázium se rovná podzimu, který sbírá plné plody polí, zahrad a vinic a ukládá je v naší mysli. Akademie je obrazem zimy, která připravuje sebrané plody k rozmanitému užití, aby bylo z čeho brát v celém ostatním průběhu života.¹⁴

¹³ Popelová, J. *Cesta k všennápravě*, Praha 1958, str. 149

¹⁴ Komenský, J., A. *Didaktika velká*, Praha 1930, str. 267

Komenský chápe „Velkou didaktiku“ jako všeobecné umění, jak naučit všechny všemu tak, aby se dostavil výsledek. Snažil se vysvětlovat vše lehce, aby neměli vyučující ani žáci s učením žádné obtíže ani nechuti. Podle Komenského by vyučování mělo přinášet příjemný pocit oběma stranám. Člověk by se měl učit důkladně. Ne povrchně, ale přiváděním k pravému vzdělání a čistým mravům. Komenský si přál společné blaho lidského pokolení. *„Který větší a lepší dar můžeme přinést státu, než když učíme a vzděláváme mládež.“*¹⁵ Toto rčení je aktuální a výstižné i pro dnešní dobu, kdy by se měl stát snažit a starat o to, aby byla mládež co nejvíce a nejkvalitněji vzdělávána. Protože vzdělaný člověk prospívá společnosti mnohem více než méně vzdělaný. Příkladem může být třeba více kvalitních učitelů, větší podpora sociálně slabších jedinců při vzdělávání a podobně.

Podle Komenského je vzdělání potřeba pro všechny. Nenadaným by se mělo pomáhat více a pracovat s nimi pomaleji. Nadaní žáci potřebují vzdělání mnohem více, aby se jejich bystrá mysl zaměstnala užitečnými věcmi. Zaměstná-li se sama, je to většinou věcmi neužitečnými, všetečnými a záhubnými.¹⁶

Myslím, že je to v dnešní době velmi aktuální problém, protože současná mládež nemá zájem se dál sama rozvíjet mimo školu. Ať už po stránce vzdělávání nebo především po stránce strávení volného času – například sportem nebo nějakým zájmovým kroužkem. „Nejdůležitější“ činností dnešní mládeže je totiž většinou to, že si sednou k počítači nebo televizi. To je podle mě velmi špatné, protože neustálé rozvíjení myšlení dětí je opravdu důležité. Bohužel rodiče mívají většinou shon, od rána do večera jsou v práci a nemají na své děti čas. Dle mého názoru by si na ně měli udělat více času, spolupracovat s nimi a motivovat je k nějaké užitečnější činnosti, než je sledování televize nebo hraní her na počítači.

Vzdělání člověka by mělo začít již od raného dětství. Jak praví Komenský: *„První dojmy tkví tak pevně, že by bylo zázrakem, kdyby se mohly přetvořiti: proto jest nejradnější, aby hned v prvním věku se dály podle předpisů pravé moudrosti.“*¹⁷

Zde klade Komenský důraz na výchovu dětí již od raného mládí a z dnešních výzkumů je patrné, že tato výchova je vůbec nejdůležitější pro každého. Protože co si člověk osvojí a naučí se ve svých prvních čtyřech letech. To je pro něj nejdůležitější, z čeho čerpá do dalšího života. Proto je velmi důležité, aby si rodiče s dítětem již od nejútlejšího věku povídali, hráli,

¹⁵ Komenský, J., A. *Didaktika velká*, Praha 1930, str. 23

¹⁶ Komenský, J., A. *Didaktika velká*, Praha 1930, str. 74

¹⁷ Komenský, J., A. *Didaktika velká*, Praha 1930, str. 78

četli mu nebo vyprávěli pohádky a podobně. Pro další rozvoj dítěte je důležité také řídit výchovu pravidly, ne příkazy.

Komenský dále kladl důraz na to, aby mládež byla vzdělávána pospolu, protože si jeden od druhého bere příklad a popuzuje ho k dalšímu jednání. „*Neboť konati, co vidíme konati jiné, jíti, kam jdou jiní, jíti za těmi, kdož jdou napřed, a jíti před těmi, kdož jdou za námi, jest nejpřirozenější.*“¹⁸ Zde je vidět velké sociální cítění. Proto je člověk společenský tvor a měl by být vychováván společností tak, aby byl dobře připravený pro život v dané společnosti.

Ve svém díle se také Komenský zabývá rozdílností duševních schopností žáků. Jsou žáci bystří, učenliví a povolní, kteří jsou nadevšechno nejschopnější ke studiím. Těm není třeba říkat víc než moudrosti. Rostou sami jako ušlechtilá rostlina. Jiní jsou vtipní, avšak váhaví, ale přece poslušní. Pro ty je potřeba, aby na ně byli kantoři přísní. Další jsou vtipní a učenliví, avšak zatvrzelí. Takoví jsou ve školách nenávidění a obyčejně se považují za ztracený případ. A přece se z takových stávají nejznamenitější, jsou-li řádně vyučováni. Pak jsou povolní a zároveň i chtiví učení, avšak zdlouhaví a těžkopádní. U takových je zapotřebí horlivosti a snahy učitele vše pořádně vysvětlit.¹⁹

Jak praví Komenský: „*Nelze nalézti člověka tak nenadaného, aby mu vzdělání nepřineslo vůbec žádného zlepšení.*“²⁰ Školy a vzdělání patří nejen dětem urozeným a bohatým, ale i chudým a osiřelým, všem stejně, chlapcům i dívkám, neboť i dívky jsou obrazem božím, jsou inteligentní a moudré často více než muži. Ale neopouští od názoru, že vyučovat ve škole by neměly. Komenský se snažil o zrovnoprávnění a stejného postavení žen ve společnosti. V dnešní době můžeme jeho názor o tom, aby ženy nevyučovaly, brát jako mylný. Na mnoho školách, zejména základních, převažují učitelky nad učiteli.

Vzdělání by mělo být poskytnuto všem, protože lidé se narodili hlavně k tomu účelu, aby byli lidmi, tedy tvory rozumnými. Nezáleží ani na tom, zda je někdo od přírody nadaný nebo hloupý. Všichni mají být připravováni k svému budoucímu povolání a právě těm méně nadaným se má věnovat více pozornosti a pomáhat jim, aby se své hlouposti zbavili. A pak mohou i pomalejší lidé, kterým učení tak nejde, předstihnout inteligentní a talentované, kteří své vzdělání zanedbávají.

¹⁸ Komenský, J., A. *Didaktika velká*, Praha 1930, str. 81

¹⁹ Komenský, J., A. *Didaktika velká*, Praha 1930, str. 138

²⁰ Komenský, J., A. *Didaktika velká*, Praha 1930, str. 84

Komenský chtěl, aby škola byla místo příjemné, vábící oči uvnitř i vně. „*Uvnitř budiž světlý čistý pokoj, ozdobený obrazy. Ať už znamenitých mužů, zeměpisných map či historických událostí.*“²¹ Každá škola by měla mít volné místo k procházkám a společenským hrám. Uvědomoval si jak je důležitá tzv. výchova prostředím. Neboť když se žák dobře cítí, lépe se i učí. Dále žádal, aby byly školy budovány na klidných místech, která jsou vzdálena od hluku a všeho, co by rušilo vyučování. Nemělo by se též nikomu dovolovat chození za školu a její vynechávání.

Komenský si byl dobře vědom toho, co může z takového nechození do školy vzniknout. V dnešní době tomu říkáme „záškoláctví“, což je podle mě velký problém současnosti. Někteří žáci se vymlouvají na různé nemoci a bolesti, aby nemuseli do školy, a rodiče je v tom ještě podporují a píší jim omluvenky. Ovšem mnohem horší jsou žáci, kteří vědomě do školy nechodí a toulají se všude možně. Když se takové případy neodhalí v začátcích, bývá jejich náprava velmi těžká a takoví žáci pak často končí ve speciálních ústavech i školách či dětských domovech.

Ve svém díle se zabývá také školní kázní. Jak pravdivé je české přísloví: „*Škola bez kázně, mlýn bez vody.*“²² Z toho však nevyplývá, že škola má být plná křiku a ran, ale má být plná bedlivosti a pozornosti ze strany učitelů i žáků. Přísnější dodržení kázně nesmí být používáno pro studium a získávání znalostí, nýbrž pro mravní chování. Rány a bití nepomohou vštípit do hlavy lásku k vědě, avšak dovedou způsobit nechuť k němu a nenávisť. Nejdříve musíme použít jiné metody. Někdy přísnější slovo, veřejné pokárání nebo tím, že pochválíme jiné. Žádal učitele, aby sami na sobě dávali živý příklad toho všeho, k čemu mají být žáci vedeni.

Komenský si uvědomoval, že učení a výchova neprobíhá pouze ve školách, ale též doma. Proto chtěl, aby rodiče šli svým dětem příkladem, vybízeli je k pilnosti a za dobré učení jim kupovali pěkné knížky, šaty nebo něco jiného hezkého. Aby si povídali s dětmi o jejich učitelích a chválili je pro jejich učenost a pro jejich vlídnost k žákům: „*Protože láska a obdiv jsou nejmocnější city ke vštěpování horlivost v napodobování.*“²³ Když k němu někdy pošlou dítě se vzkazem nebo nějakým malým darem, dosáhnou snadno, že nabudou větší důvěry jak k učení, tak k učiteli samému.

²¹ Komenský, J., A. *Didaktika velká*, Praha 1930, str. 143

²² Komenský, J., A. *Didaktika velká*, Praha 1930, str. 258

²³ Komenský, J., A. *Didaktika velká*, Praha 1930, str. 143

Pro učitele navrhl a vypracoval několik zásad a myšlenek, kterými by se měli při vyučování řídit:

- žáci by měli získávat lásku k učení, proto má být vše dobrovolné
- cizí jazyk by se měl učit až potom, co dítě zvládá mateřský
- látku dobře vysvětlit, nenutit k učení z paměti bez pochopení
- učit postupně od jednoduchého ke složitějšímu
- používat názorných pomůcek
- důležitá je praxe i tělesná výchova

Na druhou stranu chtěl, aby učitelé byli přívětiví, laskaví a neodpuzovali od sebe žáky žádnou drsností, ale vábili je k sobě otcovským chováním i slovy, když jim budou doporučovat studie, na které se dávají pro jejich výbornost a příjemnost. Učitelé mají své žáky chválit a zacházet s nimi s láskou, čímž snadněji získají jejich srdce a žáci se budou do školy těšit, což by mělo být pro učitele to nejlepší ocenění.

Dnes mnohým učitelům tento vztah k žákům chybí a to z důvodu, že na to nemají nebo nechtějí. Někteří učitelé berou učení jako své zaměstnání, ale ono je to mnohem víc. Je to poslání, které se rozhodli konat a měli by se podle toho také chovat.

Dalším dílem souvisejícím s didaktikou je Komenského „Didaktika analytická“, která obsahuje analýzu základních didaktických problémů. Je to výklad o podstatě vyučování, vyučovacích zásadách a vyučovacích metodách na základě syntetické metody. Vychází od pojmu vyučování k jeho jednotlivým částem. Cílem didaktiky je vyučovat rychle, příjemně a důkladně. Prostředky didaktiky k dosažení cíle jsou příklady, pravidla a napodobování.

Vyučovat se má na základě příkladů a pouček. K pochopení slouží trojí metoda:

1. Analytická – rozborná
2. Syntetická – skládací
3. Synkristická – srovnávací

Komenský zdůrazňuje, že pro úplné poznání věcí musí být tyto metody vzájemně propojeny. Použití těchto metod je potřebné pro jasné a zřetelné poznávání věcí, protože rozbor věci dává počátek pochopení, opětné skládání působí pokrok v pochopení a srovnávání věcí s jinými podobnými pochopení dokončuje. Nikdo nezná věc tak dokonale, když ji zná

pouze analyticky nebo systematicky. Teprve jestliže chápe, co jiné věci mají podobného či rozdílného, na základě srovnání a proč tomu tak je, pochopí ji úplně.²⁴

„Učiti se znamená kráčet k znalosti věci neznámé přes nějakou známou.“²⁵ Učitel předává své vědomosti a žák je přijímá. Jde o vzájemný vztah, který klade požadavky jak na učitele, tak na žáka. Podle Komenského si každý žák má zkusit být současně i učitelem. To se stane, přikážeme-li, aby totéž, co mu bylo dostatečně ukázáno a vysvětleno učitelem, sám stejným způsobem ukázal a vysvětlil. Dále chtěl, aby žáci vyprávěli doma rodičům nebo každému, kdo je schopen takové věci pochopit to, čemu se naučí ve škole.

Komenského další významné dílo – „Informatorium školy mateřské“ je považováno za první spis z oboru předškolní výchovy ve světové literatuře, popisující rozbor všech nejdůležitějších otázek předškolní výchovy. Je v něm zdůvodňována nutnost výchovné péče o děti nejtělejšího věku. Děti mají být vychovávány tak, aby prospívaly na těle, rozumu a v dobrých mravech. Komenského teorie vyplývaly z pozorování a pochopení dětí, z poznání jejich tělesného a duševního vývoje. Všiml si vzájemných poměrů dětí mezi sebou a také vztahů mezi dětmi a rodiči. Pozoroval jejich rozvoj a vývoj schopností. Radí matkám, jak o dítě pečovat už od samotného početí.

Nikde jinde v té době nenacházíme tak důkladné zdůvodnění výchovné péče od narození, zdůrazňující význam výchovy v prvních letech života pro celý další vývoj člověka, jež dnes potvrzují moderní vědecké poznatky pedagogické a psychologické.

Podle Komenského jsou děti náš poklad. Rodičům vzkazuje: „Rodičům pak svým že nad stříbro, zlato, perly a kamení drahé dražší býti mají dítky, poznají to, když jedno k druhému přirovnají. Předně zajisté stříbro a zlato a jiné ty věci jsou věci mrtvé a nic než hlína, čistotněji drobet nad jinou přepálená, dítky pak jsou živí obrázkové živého Boha.“²⁶ Matky mají být v těhotenství opatrné, aby svému miminku neškodily. Žádné prudké lekání, hněv, těžká práce, ale aby nebyla ospalá a lenivá příliš. Matka by se měla o své dítě dobře starat, i když ještě není narozené.

V dnešní době víme, že miminko, které ještě není narozené, reaguje na různé podněty matky. Doporučuje se, aby matky hladily své nenarozené miminko, zpívaly jim, povídaly si

²⁴ Komenský, J., A. *Didaktika analytická*, Praha 1946, str. 57

²⁵ Komenský, J., A. *Didaktika analytická*, Praha 1946, str. 23

²⁶ Komenský, J., A. *Informatorium školy mateřské*, Praha 1952, str. 13

s nimi nebo jim něco pěkného vyprávěly a tím si vytvářely silné vzájemné pouto. „*Neboť jaká sama matka v ten čas jestli, takových potom povah dítě bude.*“²⁷

Když se dítě narodí, chtěl Komenský, aby se matka o něj starala a neodstrkovala ho, jak se u některých, zvláště urozených, matek stávalo, že po narození se o dítě starala chůva. Komenský poukazuje na tři případy špatné výchovy dítěte chůvou z období Římské říše. Císař Titus měl špatnou chůvu, a proto se též po celý svůj život choval špatně. Římský císař Caligula byl ukrutný tyran. Též kvůli chůvě, která byla ukrutná a bezbožná. Když někoho zabil, s chutí oblizoval jazykem jeho krev z meče. Dalším příkladem může být císař Tiberius, který se stal opilcem kvůli své chůvě, jež ho naučila pít víno již od mládí. Ale připouští, že pokud by byla matka pro své dítě nebezpečnou, je lepší, aby se o něj starala chůva nebo jiná osoba.²⁸

Komenský nabádá rodiče ke zdravé výchově dítěte. Jídlo nemá být kořeněné a příliš slané. Velký problém viděl v častém užívání léků u dětí. Takové děti jsou již od mládí na lécích závislé a v pozdějším věku jsou bledé, neduživé a málo odolné. Dochází k jejich pomalejšímu růstu a vývoji. „*Lékům děti učiti věc náramně škodná. Proto rodičové, máte-li rozum, léků dítkám svým, dokud jich třeba není, jako jedu braňte.*“²⁹

Zajímavostí je, že Komenský doporučuje dávat dětem pít trochu piva. V dnešní době lze tento názor považovat za špatný, i když můj děda, ke kterému jsem jezdil ve svém dětství na prázdniny, mě nabádal, abych se po obědě od něj trochu piva napil. Tvrdil, že je to dobré na trávení.

Děti mají být učeny střídmosti, pořádnosti, šetrnosti, pravdomluvnosti, pracovitosti, trpělivosti a upevňování své vůle, ovládat se a také chování ve společnosti – zdravit, děkovat a podobně.

Ve své výchově nemají rodiče zapomínat na pohyb dítěte. Ať už běhání, hraní, čím více, tím lépe. Hrát si mají děti nejen s rodiči, ale také se svými vrstevníky, kde působí podobnost povah a myšlení. Jejich společné hraní na různé role je pro jejich uplatnění v dalším životě velmi důležité. „*Proto nepochybuj žádný, že dítě dítěti více vtip zaostřiti a nabrousiťi může, než kdo jiný.*“³⁰

²⁷ Komenský, J., A. *Informatorium školy mateřské*, Praha 1952, str. 23

²⁸ Komenský, J., A. *Informatorium školy mateřské*, Praha 1952, str. 25

²⁹ Komenský, J., A. *Informatorium školy mateřské*, Praha 1952, str. 26

³⁰ Komenský, J., A. *Informatorium školy mateřské*, Praha 1952, str. 32

Velký důraz kladl na to, aby rodiče své děti učili správně mluvit a to tím, že si s nimi budou hodně povídat a naslouchat jim. Pokud jim některá písmena, zejména „r“ a „ř“, jdou špatně vyslovit, ať učí se nejdříve samotné slabiky a později kratší slova správně vyslovovat.

V dnešní době se rodiči tomuto problému podle mě málo věnují, protože přibývá dětí, které musí navštěvovat logopedii. A stačilo by tak málo... Jen kdyby rodiče se svými dětmi více mluvili a alespoň před spaním jim trochu četli, aby se jejich slovní zásoba zvětšovala a zdokonalovala.

Při výchově se má dbát na to, aby rodiče šli svým dětem příkladem. Dítě si mnohem lépe zapamatuje to, co vidí a samo si to vyzkouší v podobě napodobování. Dále se mají rodiče snažit, aby děti nezahláely a nenudily se. Zahálení je satanův polštář. Najde-li někoho nezaměstnaného, sám jej zaměstná. Nejprve špatnými myšlenkami, potom i zlými skutky. Proto by neměli rodiče zahálení dětem jen tak odpouštět. Lepší je si s nimi hrát nebo je zaměstnat nějakou domácí prací. Nebude tak těžké je přemluvit k práci, protože je příroda vede k tomu, aby neustále něco dělaly.³¹

Pokud dítě neposlouchá, je třeba ho napomenout i s pohrůžkou a jestli je vidět náprava, je dobré dítě po chvílce pochválit. Jestli napomenutí nepomáhá, je třeba rukou pleštit nebo nějakým jiným nástrojem například vařečkou, aby se dítě umoudřilo.

Komenský dále poukazuje na chování některých rodičů, kteří svým dětem vše dovolí, bez kázně je nechají a v pozdějším věku zjistí, že jsou neovladatelní. Proto radí, aby se této opičí lásky rodiči vyvarovali. Děti mají být vychovávány ke slušnosti, zdvořilosti a úctě ke starším lidem. Když se v mládí naučí tyto vlastnosti a zvyklosti, budou podle Komenského později jejich ozdobou. *„Milostné jest dítě, které se i k rodičům i k jiným přítulně, přívětivě, líbezně stavěti umí, což některým jako přirozené jest, jiným cvičení třeba. Protože i toho zanedbati nesluší.“*³²

Pokud je dítěti šest let radí Komenský dát ho do školy, aby jeho mysl zbytečně nezahláela.

Ovšem byl si vědom, že některé děti ještě nejsou v tomto roce připravené na vstup do školy a těm radil, aby ještě zůstaly doma nebo v mateřské škole. Znamení, podle kterého má jít dítě do školy, viděl takto:

1. Jestli umí, co v mateřské škole umět má.

³¹ Komenský, J., A. *Informatorium školy mateřské*, Praha 1952, str. 42

³² Komenský, J., A. *Informatorium školy mateřské*, Praha 1952, str. 44

2. Jestli je pozorné při otázkách a jeho odpovědi jsou správné a rozumné.

V dnešní době se říká, že dítě půjde k zápisu do školy, kde pedagogové zjistí, zda je připraveno nebo zda dostane o jeden rok odklad.

V závěru své knihy Komenský prosí rodiče, aby své děti připravili na vstup do školy, aby jim vše vysvětlili, jak je pro jejich další život důležité se dobře učit a školu navštěvovat.

Komenský si uvědomoval, že si děti rády hrají a tuto myšlenku skvěle skloubil s učením ve svém díle „Škola hrou“. Jde o dramatické zpracování „Brány jazyků otevřené“, kdy se žáci učí latině pomocí divadelních her. Žáci předváděli učební látku Brány. V počátku pomocí přednášek ne příliš dramaticky, ale postupně nabírala látka životnosti hlavně v obrazech ze školního života.

„Škola hrou“ má osm částí spojených rámcově postavou krále Ptolemaia, jemuž čtyři rádci – Platon, Eratosthenes, Apollonius a Plinius předvádějí překlad lidského vědění a činností. V první části je probírána příroda, v druhé částí člověk, ve třetí řemesla, ve čtvrté se líčí život v nižší škole, v páté na univerzitě, šestá je věnována morálce, sedmá životu v rodině a obci a osmá životu ve státě.

Komenský nechválí řemeslo divadelnické, nýbrž ho chápe jako přípravu k vážným věcem prostřednictvím her, způsobem přiměřeným k věku žáka. Žáci mezi sebou mluví pomocí otázek a odpovědí. Z tohoto prvního vzájemného boje si odnesou zaslouženou kořist, totiž první a hlubší základy latinského jazyka a vedle toho i filozofie a logiky.³³

„Neznám totiž jiného způsobu, jímž by se vaše mládež dala lépe, příjemněji a zároveň účinněji probudit z tuposti, navnadit se k různým druhům vzdělání, vycvičit se v dobrých mravech a připravit se k činnosti v praktickém životě.“³⁴

Podle Komenského má být škola dílnou lidskosti a předehtou života a má se v ní probírat všechno, co člověka činí člověkem. Je-li škola předehtou života, není nutné, aby některá cvičení pro vážné úkoly života byla vážná, protože to nemusí být vhodné k věku dítěte. Školní cvičení mají být předehtou, aby je žáci dobře přijímali a radostně v nich pokračovali. Zkušenost dokazuje, že mnohem více získáme, budeme-li sledovat běh přírody, která pokračuje po stupních od menších věcí k větším, od nižších k vyšším a od méně vážných věcí k věcem vážným.

³³ Komenský, J., A. *Školní hry a výchova*, Praha 1970, str. 10

³⁴ Komenský, J., A. *Školní hry a výchova*, Praha 1970, str. 16

Díky provozování školních her dochází ke vzájemnému kontaktu školy s veřejností. U rodičů, kteří uvidí vystupovat své děti, se často probudí naděje v lepší výsledky. Projeví se zde i některé děti vynikajícího nadání a ukáže se, co se dá od nich očekávat, bude-li se v jejich výcviku pokračovat. Lze zde spatřit i skvělé případy samostatného vystupování. Sám Komenský pravil: „*Opravdu jsem se tomu divil, jak se někteří dovedli již po dvou prvních cvičeních natolik zbavit velmi nevhodného ostychu, takže bez rozpaků snášeli upřeně na ně pohledy celého hlediště, kdežto předtím sotva mohli snést pohled některého významného muže a nevěděli, co mají dělat s rukama a kam se dívat. Jestliže se někdo něčemu takovému nediví a neopoznává z toho užitečnost takového cvičení, ten ukazuje, že se nenaučil hodnotit věci podle jejich ceny.*“³⁵

Komenský chtěl hraním her zabít více much jednou ranou. To je nejen pěstovat smysly, aby lépe vnímaly věci a jazyk, aby věci jmenoval, nýbrž i mravy a způsob života a konečně i přirozené vystupování. Tomu se nikdo dobře nenaučí, pokud nebude hrát náležitě roli, která je mu určena. Jestliže se někteří žáci z chudších rodin dobře uplatnili a bylo v nich vidět nadání, nechť se jim slíbí další podpora, ať už darem nějaké knihy nebo několika sešitů a podobně. „*Učili se žáci něčemu kdekoli s pohybem, v družném společenství v náležitém řádu, nemůže být jiný výsledek, než že se tomu naučí rychle, zajímavě a důkladně.*“³⁶

Komenského hry jsou svou podstatou protidramatická, nescénická, ovšem z hlediska didaktiky jsou znamenitě promyšlené. Uplatňuje se v nich zásada názornosti a učení praxí. Školní hry vnášejí do školní práce prvek hravosti, mají žáka motivovat k učení. Pomocí školních her chtěl u žáků pěstovat kulturní chování a sebejistotu ve styku s lidmi. Zejména pozorování různosti věcí, odpovídáním na otázky bez přípravy, slušně se pohybovat, ovládat přirozeně tvář, ruce a celé tělo, střídat a měnit hlas a přitom všem odložit ostych. Školní hra je tady Komenskému prostředkem univerzálním. Sloužícím jazykové výuce, věcnému učení ve všech oborech, kultuře chování a konečně i kontaktu školy s veřejností.

Mezi nejdůležitější díla ve spojení se sociální pedagogikou můžeme zařadit spis „*Obecná porada o nápravě věcí lidských*“, který nepatří mezi nejznámější, ale pro jeho snahy všenašpravné je stěžejní. Tyto věci lidské vyplývají z duševní schopnosti člověka. První věcí je filozofie, druhá je politika a poslední je náboženství. Jsou vzájemně provázané a náprava všech věcí lidských vede k celosvětovému míru.

³⁵ Komenský, J., A. *Školní hry a výchova*, Praha 1970, str. 14

³⁶ Komenský, J., A. *Školní hry a výchova*, Praha 1970, str. 33

Dílo je rozděleno do sedmi kapitol:

1. „*Panegersia*“ je obecným probuzením, které má lidstvu ukázat cestu k jeho nápravě. Musí se probudit všichni, protože všichni jsou členy společnosti a všechna nebezpečí, která tuto společnost ohrožují, tak ohrožují i každého jedince.
2. „*Panaugia*“ uvažuje o zažehnutí všeobecného světla, v němž by všichni mohli spatřit všechno. Dalo by se to přirovnat k náhlému východu slunce.
3. „*Pansofia*“, ve které člověk odhaluje zdroj své mysli, totiž mysl věčnou. Jde o uspořádání soustavy všeobecné moudrosti.
4. „*Pampaedia*“ se zabývá univerzálním vzděláním. Ukazuje možnost, nutnost a snadnost toho, aby lidé byli učeni všichni všemu všestranně.
5. „*Panglottia*“ se zamýšlí nad otevřením univerzálních styků mezi národy pomocí moudrého pěstování jazyků neboli nalezením jednoho společného jazyka.
6. „*Panorthosia*“ je o nápravě veřejného stavu vzdělání, náboženství a občanského zřízení.
7. „*Pannuthesia*“ se snaží povzbudit k provedení návrhů ku prospěchu světa od všech, kdo se mohou zúčastnit.

Komenský volá mocným hlasem všechny vzdělance, přesvědčuje je, že jde o věc všeobecné spásy, která se musí uskutečnit se souhlasem všech. Kdyby se totiž dělaly jen pokusy na základě snahy jednotlivců, přetrvávalo by podezřívání, hádky a vzájemné boje. Chtěl, aby se náprava neboli světlo nabídlo těm, kteří dosud žijí v temnotách. „*Stejně nemožné přece je, aby někdo, kdo kráčí po veřejné cestě, kudy jdou všichni ostatní, nedospěl tam, kam oni.*“³⁷ Jde o nápravu obecnými způsoby pomocí jednoty, jednoduchosti a dobrovolnosti.

Není důležité, kdo mluví, ale co říká. Vyzývá k touze po poznání, ale zároveň prosí, aby účastníci diskuze nevyslovovali svůj závěr, dokud nepoznají všechno. Komenský si jako přímý účastník mnoha diskuzí mezi církvemi i mezi státy uvědomoval, jak velmi záleží na správném postupu.

Proto dává psychologicky promyšlené rady jak postupovat. Základem všeho je porada. „*Porada znamená přátelské rozvážné zkoumání, jež vede skupina lidí o nějaké věci, která je*

³⁷ Komenský, J., A. *Obecná pravda o nápravě věcí lidských*, svazek I, Praha 1992, str. 78

lákavá, ale zapletená do různých potíží. Jde o to, zda má smysl se o ni pokoušet, jakými prostředky se má o ni usilovat a jakým způsobem je možné ji snadno dosáhnout.“³⁸ Každý člověk i národ bude mít právo souhlasit nebo nesouhlasit s daným návrhem. Když s ním budou souhlasit všichni a nikdo nebude mít rozumné protiargumenty, bude se návrh pokládat za správný. Když při hlasování zvítězí opačný názor, přehlasovaná strana ustoupí a společné rozhodnutí se bude pokládat za dokázanou pravdu. Věci, na kterých se nedohodnou, se odloží a bude se o nich uvažovat na základě vzájemné snášenlivosti. Je třeba přitom postupovat klidným vysvětlováním, přesvědčováním nebo pomocí autority. Při jednání nikoho přímo nebo nepřímo udržet. Je třeba poučit, ale ne ponižovat. Koho chceme vést, toho nenapadáme, nesrážíme na kolena, ale podáme mu ruku a lákáme ho, aby nás následoval.

Důkazem univerzálnosti touhy po zlepšení je všeobecné úsilí poznávat nové věci, udělat něco nového a hlavně nezůstat lhotejným. *„Účelem všech umělých věcí je především sloužit k našemu užitku, přemýšlej o všem, co se ti naskytne, zda je to pro nás a naše blaho prospěšné či neprospěšné. Co je nám prospěšné, toho je třeba se přidržet, co je neprospěšné, tomu se zdaleka vyhnout.*“³⁹

Komenského vševýchova je ucelenou představou o vzdělání společnosti jako celku. Ukazuje význam vzdělání nejen pro děti, ale i v dospělém věku až po stáří. Jde mu o školní výchovu stejně jako o sebevzdělávání. Vševýchovu staví na lidské přirozenosti a přirozenosti všech věcí. Lidská přirozenost se formuje v průběhu každého individuálního života. Proto Vševýchova obsahuje i procesy jako je veřejná osvěta, sebevzdělávání, kultura, životospráva apod. Lidská přirozenost miluje stálý pohyb a stále něco hledá. Příkladem mohou být děti, kterým působí radost rozhlížet se kolem sebe, všechno si osahat, obracet, přenášet, jezdit na dlouhé tyči jako na koni, něco stavět a to všechno z přirozeného pudu.⁴⁰

Princip univerzálnosti vede Komenského k tomu, že vzdělání žádá pro všechny národy, jak civilizované, tak i pro ty barbarské. Nesmějí být opomenuti ani tělesně a mentálně postižení. Komenský snad jako první vidí důležitost jejich plnohodnotného zapojení do společnosti. *„Není tedy nikoho, komu by moudrost nebyla potřebná, i když jeden je postaven na vyšší stupeň než druhý, nikdo nesmí být zanedbán zcela.*“⁴¹

³⁸ Komenský, J., A. *Obecná pravda o nápravě věcí lidských*, svazek I, Praha 1992, str. 120

³⁹ Komenský, J., A. *Obecná pravda o nápravě věcí lidských*, svazek II, Praha 1992, str. 20

⁴⁰ Komenský, J., A. *Obecná pravda o nápravě věcí lidských*, svazek II, Praha 1992, str. 67

⁴¹ Komenský, J., A. *Obecná pravda o nápravě věcí lidských*, svazek III, Praha 1992, str. 24

Vzdělání je podle Komenského pro všechny zdravé lidi i lidi s různým postižením nebo handicapem. Bylo-li přírodě zabráněno po některé stránce rozvinout svou sílu, rozvine ji jinak, jen když se jí pomůže. Někteří od narození slepí dospěli pomocí sluchu v nadané hudebníky. Jiní od narození hluší se vypracovali ve vynikající malíře nebo sochaře.

Péče o člověka začíná už dávno před narozením. Už tehdy, kde se muž a žena spolu sblíží, mají myslet na budoucí dítě a již svým předchozím životem formovat předpoklady budoucího života svých dětí. Nejde přitom jen o morální předpoklady, ale i o ty fyzické. „*Tedy všichni rodiče, kteří nedbají, aby jejich děti byly hned od začátku vzdělávány v užitečných věcech, nechť vědí, že ztrácí příležitost, která se už nevrátí.*“⁴²

Zajímavý je i Komenského názor na manželství. Chtěl, aby pro nevěstu s dobrým věnem nebyl hledán ženich bohatý, nýbrž chytrý a z dobré rodiny. Pro nevěstu chudou a dobrých mravů ženich bohatý. Pak nastane vyrovnání společnosti a dochází k jejímu mravnímu zušlechťování.

Velký důraz kladl Komenský na výchovu pomocí příkladů a prostředí. Na příkladech přírody se mají ukazovat vlastnosti lidské. Např. Povrch vody je všude rovný, žádná část se nesnaží vynikat nad druhou. Nabádá, aby se lidé nepovyšovali jedni nad druhé. Další přirovnání: Čeho se voda dotkne, to zavlaží. Zde žádá po lidech, aby si navzájem pomáhali. Prostor ve škole vnímal Komenský jako velmi důležité. Poukazuje na špatné mravy mezi žáky, které jsou překážkami k pravé moudrosti. Jde o opovážlivou hýřivost v jídle, v oblečení a všech vnějších zvycích. Žáci mají nosit raději šaty prosté než drahé a svačiny mají být skromné. Jejich společenské zvyky mají spíše směřovat k průměrnosti.

V dnešní době mají žáci pocházející ze sociálně slabších rodin nebo z rodin, kde je méně peněz, problém s kolektivem ve třídě, ať už z důvodu oblečení, které nosí, nebo proto, že nemají nejnovější model mobilu či jiné elektroniky. Podle mě by nebylo špatné zavést na našich školách stejnokroje, jaké mají např. v Anglii. Tím by se srovnalo rozdílné postavení dětí, kterým mohou rodiče koupit každou módní či jinou novinku. „*Zkrátka a dobře, nechť ustane na školách tupé napodobování, nechť začíná živé pozorování.*“⁴³

Všechny Komenského životní etapy jsou spojené jedinou myšlenkou, žádné období života nechápe izolovaně. Tradice pěstování myšlení, jazyka i práce umožňuje ve větší míře

⁴² Komenský, J., A. *Obecná pravda o nápravě věcí lidských*, svazek III, Praha 1992, str. 83

⁴³ Komenský, J., A. *Obecná pravda o nápravě věcí lidských*, svazek III, Praha 1992, str. 382

zdůraznit potřebu tělesných cvičení, her, soutěží, pracovních činností a podobně. Vševýchova, která se rozšiřuje nejen na školu, ale i na celý život, vede k radám pro mimoškolní výchovu a sebevýchovu. Komenský doporučuje poznávání cizích zemí. Navrhuje dopředu se obeznámit s geografickými a historickými poměry v daných zemích. Setkat se v nich a obohatit svoje poznání stykem se zkušenými lidmi, prohlédnout si přírodní a historické pamětihodnosti, ale hlavně společenské instituce jako univerzity, divadla, tržnice. Využít cestování na užitečné setkání s různými lidmi. Ve styku se zkušenými a vzdělanými lidmi všech národů Komenský viděl nejen zdroj poučení, ale i jeden z požitků života, bez kterého by byl člověk ochuzený. *„Je jisté, že se mládež cestováním plněji vzdělává a uhlazuje. Neboť tento svět je jako kniha. Každý kraj, obec, univerzita a také každý muž nad jiné vzdělaný, moudrý a zbožný je stránkou této velké knihy, nahlížením do ní lze něco získat.“*⁴⁴

Chceme-li napravit společnost a stát, musíme začít od základního kamene, tedy rodiny. Podle Komenského má být rodina disciplinovaná, šetrná, střídmá a usilovná. Všichni její členové mají pracovat a každý z nich plní přitom úkoly, které jsou přiměřené jeho silám a schopnostem. Všichni členové rodiny mají zároveň právo na odpočinek a zábavu. Pracovitost bude pronikat celým státem, ve kterém nelze trpět nikoho, kdo by se neživil čestnou prací. Stát musí dát zároveň příležitost na práci všem v souladu s jejich možnostmi a schopnostmi. Chtěl vymýtit ze společnosti příživnictví, spekulace a jiné cizopasnictví. Vyžadoval i zákaz monopolů na celém světě.

Dílo přináší i pro dnešní dobu mnoho cenného a pokrokového. Např. Komenského myšlenka, že ne slova, ale věci jsou zdrojem pravého vědění, ne učenost jen podle knih, ale hlavně vlastní zkušenost. Dbal na požadavek přímého poznání přírody. Ve své době projevil velké sociální cítění, zastával se utiskovaných. Nikdy předtím nebyla tak jasně vyslovena zásada rovnosti všech lidí a jejich práv na všeobecné vzdělání. Vyjádřil zde požadavek na spolupráci všech národů při řešení sporů dohodou a vzájemným jednáním, ne bojem a válkou. Bohužel ve své době dílo nedokázalo zapůsobit a ovlivnit ty, kterým bylo určeno.

⁴⁴ Komenský, J., A. *Obecná pravda o nápravě věci lidských*, svazek III, Praha 1992, str. 416

3. Využití názorů Komenského na dnešních školách

3.1 Výuka podle Komenského obecně

„Komenského desatero“

1. Učit se musí od mládí.
2. Povinná školní docházka.
3. Názorné vyučování.
4. Nutnost určitého stupně vzdělání, horlivost.
5. Přiměřenost látky k věku.
6. Vše převádět do praxe.
7. Vyučovat od jednoduššího ke složitějšímu.
8. Nutnost stálého opakování.
9. Žák má být současně učitelem.
10. Vyučování má být zábavné.⁴⁵

Komenský vytvořil pedagogický systém na základě jeho bohatých zkušeností s výukou a znalostí tělesného a duševního vývoje dítěte. Na jedné straně vyžadoval pevný řád, na druhé straně žádal, aby vše plynulo nenásilně. Byl si dobře vědom výchovného vlivu vzdělání, tudíž od sebe proces výchovy a vzdělání neodděloval. Díky této funkci, která má být zajištěna školou, v ní spatřoval prostředek ke zlepšení celé společnosti. Výchova má probíhat jak v rodině, tak především ve škole, která má být přístupná všem dětem a vyučování má být kolektivní. V dnešní době se nám tyto názory zdají být samozřejmé, ale v době, kdy Komenský žil, vládl ve školách nepořádek a žádný pevný řád v nich nebyl. Děti byly přijímány do školy v různých ročních obdobích a při vyučování byli ve třídě žáci různého věku.

Komenský chtěl, aby se učili a vzdělávali i handicapovaní lidé. Takové mládeži, která má vážné tělesné vady, může právě výchova nejvíce pomoci. Pomocí učení a vzdělávání může dojít k tomu, že tyto vady budou nahrazeny rozvojem dovednosti a vědění v jiné oblasti. Díky tomu mohou i tito lidé najít v životě nějaké uplatnění. Podle mého názoru je vzdělávání lidí

⁴⁵ http://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_Amos_Komensk%C3%BD

s různým postižením u nás v dnešní době na dobré úrovni. A to zejména díky začleňování těchto lidí do normálních kolektivů, pokud je to trochu možné.

Ve své době považoval Komenský za hlavní cíl výchovy pěstování zbožnosti a dobrých mravů. V dnešní době se situace změnila. Náboženství už nemá tak silnou pozici jako v době Komenského, ale výchova k zásadám dobrých mravů je v dnešní době aktuální a potřebná. Zejména u dětí a mládeže by mělo být vštěpováno mravní jednání a zásady slušného chování a tím vytvářet pro ně nějaký hodnotný rámec.

Podle Komenského dosáhne dobrých mravů jen člověk, který je moudrý. *„Pojď, chlapče, uč se moudrým býti! – Co je to být moudrý? – Správně chápat, správně se vyjadřovat, správně jednat.“*⁴⁶

Žáci se mají v nižších třídách učit všemu všeobecně a v hrubších obrysech, ve vyšších pak podrobněji. Žáci nemají být přetěžováni příliš velkým množstvím učení. Každá vyučovací hodina má mít pevně stanovený cíl. Žáci tak vědí, co je čeká a co po nich bude vyžadováno u zkoušek. Velký důraz kladl Komenský na osobnost učitele a jeho přístup k žákům. Učitel má mít přichystaný plán hodiny, díky kterému se v probírané látce neztratí. Danou látku podat žákům v takové formě, aby se u nich probouzel zájem o učení a podněcovala se jejich vlastní aktivita a podílení se na učení. *„Kdo nedbá, aby byl vyučován, toho budeš marně vyučovati, dokud u něho neprobudíš vřelý zájem o učení.“*⁴⁷

3.2 Škola hrou

Komenský chce vychovat takového člověka, který by se po celý život vzdělával. S tím souvisí jeho myšlenka, aby vyučování bylo radostné a příjemné jako hra. Samotné hry musí následovat až po probrané látce. Mají být prospěšné pro tělesné i duševní zdraví. Proto si dokážu představit i na dnešních školách nějakou aktivitu na závěr hodiny, která by sloužila jak k upevnování učiva, tak i k uvolňování atmosféry. Pro lepší zapamatování probraného učiva vymyslel Komenský divadelní hry. Tyto hry se měly konat jednou za čtvrt roku a účastnit se měly všechny třídy. Mezi další přednosti těchto her bylo vzbudit pozornost a zájem rodičů i široké veřejnosti.

V současné době mohou tuto úlohu her na školách nahrazovat různé projekty, díky nimž by mohla probíhat výuka nebo její shrnutí. Pro děti je tahle část výuky zajímavější, protože se

⁴⁶ Kumpera. J. *Jak se učit: vybrané myšlenky o vzdělání a výchově*, Praha 2004, str. 13

⁴⁷ Kumpera. J. *Jak se učit: vybrané myšlenky o vzdělání a výchově*, Praha 2004, str. 57

vychází z jejich potřeb a dotváří se tak vzdělávací proces. Taková výuka může spojit učiva z jednotlivých předmětů do jedné činnosti a může vést k lepší přípravě pro skutečný život. Problémem dnešních škol je, že při množství učiva, které mají žáci za danou dobu zvládnout, nelze tyto aktivity zařadit příliš často.

3.3 Vyučovací metody

Jedním z hlavních problémů, které měly školy v době Komenského, byl nedostatek vhodného vyučovacího postupu a vhodné vyučovací metody. Komenský proto přemýšlel, jak toho dosáhnout, aby vědomosti mohli získat všichni bez rozdílů sociálního postavení nebo tělesného postižení. Hlavním znakem metody měl být řád a přirozenost. Metoda vyučování v dnešní době je rozdílná od metody Komenského, který ji pojímá celkově v celém vzdělávacím procesu. My za metodu považujeme určitý druh činnosti jako je exkurze, rozhovor, předvádění atd.

Souhlasím s tím, že učení má postupovat od snadnějšího ke složitějšímu, od známého k neznámému. Slabším žákům věnovat větší pozornost, aby i u nich došlo k porozumění a pochopení věcí. Pokud slabší žák stále nechápe probíranou látku nelze na něho čekat, aby nezdržoval druhé žáky. V takovém případě musí pomoci nejprve rodina, případně doučování nebo vyhledání pomoci u odborného pracovníka. Na tom, co už se žák naučil, by mělo být stavěno druhé, aby došlo k propojení znalostí, a ne k zapomínání. Jak sám Komenský pravil: „Špatně tady vyučuje ten, kdo k vědomostem vodí žáka výkladem zdlouhavým, obtížným a neuceleným.“⁴⁸

Komenský zastával názor, aby na nižších stupních škol byl během jednoho dne probírán jeden nebo dva různé předměty po dobu čtyř hodin. Dnešní žáci se učí pět až šest a když mají nepovinné předměty nebo kroužky i sedm hodin denně. Což asi není ve prospěch kvality ani trvalosti získaných vědomostí. Výuka maximálně dvou předmětů denně je podle mého názoru dobrá v tom, že nedochází k mísení učiva, ovšem je daleko těžší udržet pozornost žáků v jedné oblasti. Myslím si, že je lepší činnosti střídát různými metodami, které udrží žáky v pozornosti. V dnešní době je mnoho informací, které musí žáci zvládnout, takže je lepší častěji opakovat v menších částech, než jednou za týden ve velkých útvarech.

⁴⁸ Kumpera. J. *Jak se učit: vybrané myšlenky o vzdělání a výchově*, Praha 2004, str. 56

Praktická část

4. Cíl a metoda šetření

Ke svému výzkumu jsem zvolil jako vhodnou formu kvantitativní metody – dotazník. V časovém rozmezí listopad až prosinec 2011 jsem oslovil obyvatele žijící v místě mého bydliště – v obci Velké Hostěrádky. Celkem se výzkumu zúčastnilo 80 osob. Dotazník obsahoval uzavřené i otevřené otázky. Za hlavní výzkumný problém jsem si stanovil, zda současná generace má podvědomí o Janu Amosi Komenském. Odpověď na rozsah znalostí o jeho životě, dílech a odkazech přináší dotazníkové šetření.

4.1 Vyhodnocení a interpretace výsledků dotazníkového šetření

Otázka č. 1) Jaké je Vaše pohlaví?

Pohlaví	Počet	%
Muž	40	50
Žena	40	50

Výzkum byl proveden mezi obyvateli obce Velké Hostěrádky ve stejném zastoupení mužů 50% a žen 50%.

Otázka č. 2) Kolik je Vám let?

Věk	Počet	%
Do 20 let	18	22
21-35 let	16	20
36-50 let	16	20
51-65 let	15	19
Nad 66 let	15	19

Uvedená tabulka ukazuje, že nejvíce respondentů, tj. 22% se pohybovalo ve věkovém rozpětí do 20 let. Ve věku 21-35 let a 36-50 let bylo 20% respondentů. Nejméně bylo zastoupeno respondentů ve věku 51-65 let a nad 66 let v 19%.

Otázka č. 3) Ve kterém století žil J.A.Komenský?

Století	Počet	%
17. stol.	38	48
18. stol.	36	45
19. stol.	6	7

Nejvíce respondentů – 48% uvedlo 17. století, které je správnou odpovědí. 18. století uvedlo 45% respondentů a 19. století uvedlo nejméně respondentů, tj. 7%.

Otázka č. 4) Kde se J.A.Komenský narodil?

Místo	Počet	%
Čechy	18	22
Morava	60	75
Slovensko	2	3

Správě odpovědělo nejvíce dotázaných – 75%, že místo narození je Morava. Za místo narození Čechy odpovědělo 22% dotázaných a místo Slovensko uvedlo 3% dotázaných.

Otázka č. 5) Kde zemřel a byl pochován J.A.Komenský?

Místo	Počet	%
Nizozemí	58	73
Německo	5	6
České země	117	21

Za místo úmrtí a pochování J.A.Komenského vybralo 73% dotázaných Nizozemí, což byla správná odpověď. Špatnou odpověď České země uvedlo 21% dotázaných a Německo napsalo 6% dotázaných.

Otázka č. 6) J.A.Komenský byl představitelem které církve?

Církev	Počet	%
Křesťanské	38	47
Jednoty bratrské	20	25
Evangelické	22	28

Jednotu bratskou, které byl Komenský představitelem, uvedlo nejméně dotázaných – 25%. Nejvíce špatných odpovědí 47% bylo, že Komenský působil v církvi Křesťanské. Církev Evangelická byla uvedena ve 28% odpovědí.

Otázka č. 7) Kolikrát byl J.A.Komenský ženatý?

Ženatý	Počet	%
Jednou	29	36
Dvakrát	32	40
Třikrát	19	24

Správně odpovědělo pouze 24%, že byl Komenský ženatý třikrát. Podle 40% respondentů byl Komenský ženatý dvakrát a 36% respondentů uvedlo odpověď jednou.

Otázka č. 8) *Ve kterém městě můžeme navštívit muzeum věnované J.A.Komenskému?*

Město	Počet	%
Uherský Brod	65	81
Bratislava	2	3
Plzeň	13	16

Z uvedené tabulky vyplývá, že správně odpovědělo 81% respondentů, kteří uvedli za město Uherský Brod. Špatnou odpověď Plzeň zvolilo 16% respondentů a nejméně respondentů, tj. 3% uvedlo město Bratislava.

Otázka č. 9) *Někdy je J.A.Komenský označován jako?*

Učitel	Počet	%
Národů	78	97
Chudých	2	3
Bohatých	0	0

Téměř všichni dotázaní – 97% uvedli správnou odpověď, že je Komenský někdy označován jako Učitel národů. 3% dotázaných označili Komenského jako Učitele chudých. Odpověď Učitel bohatých neoznačil žádný z dotázaných.

Otázka č. 10) *Znáte některé dílo od J.A.Komenského?*

Znájí	Počet	%
Ano	40	50
Ne	40	50

Jedna polovina dotázaných, tj. 50% odpověděla, že zná některé dílo od Komenského, druhá polovina dotázaných, tj. 50% napsala zápornou odpověď, že nezná žádné dílo od J.A. Komenského.

Otázka č. 11) *Pokud jste odpověděli v předchozí otázce ano, prosím napište název díla.*

Název díla	Počet	%
Labyrint světa a Ráj srdce	19	47
Velká didaktika	8	20
Svět v obrazech	7	18
Informatorium školy mateřské	4	10
Škola hrou	2	5

Na položenou otázku odpovědělo 40 respondentů. Nejčastěji uváděné dílo od Komenského bylo ve 47% Labyrint světa a Ráj srdce. Druhé nejčastěji uvedené dílo bylo ve 20% Velká

didaktika. Třetí v pořadí respondenti uvedli v 18% Svět v obrazech. Čtvrté místo obsadilo dílo Informatorium školy mateřské s 10%. Nejméně respondentů – 5% uvedlo dílo Škola hrou.

Otázka č. 12) Je dílo a odkaz J.A.Komenského aktuální?

Aktuální	Počet	%
Ano	12	15
Ne	28	35
Nevím	40	50

Z hodnot v tabulce vidíme, že nejvíce respondentů – 50% uvedlo, že neví, jestli je dílo a odkaz Komenského aktuální. Druhý největší počet respondentů – 35% označilo za odpověď ne. Pouze 15% uvedlo odpověď ano.

4.2 Závěr praktické části

Výsledkem dotazníkového šetření o obecné gramotnosti J.A.Komenského bylo zjištěno, že 59% odpovědí bylo správných a 41% odpovědí bylo špatných. Nejvíce správných odpovědí měli respondenti ve věku 36-50 let, s malým odstupem za nimi skončila věková kategorie 21-35 let. Třetí v pořadí skončila věková kategorie 51-65 let. Na čtvrtém místě skončila věková kategorie nad 66 let a jako nejhůře odpovídající skončila věková kategorie do 20 let. Polovina dotázaných, tj. 50% respondentů si nevzpomněla ani na jedno dílo od J.A. Komenského a pouze 15% jich uvedlo, že dílo a odkaz J.A. Komenského je aktuální i v dnešní době.

Šetřením pomocí dotazníku bylo zjištěno, že současná populace má podvědomí o Janu Amosi Komenském velmi malé. Je to výsledkem stavu zejména současného školství, kde výuka o J.A. Komenském není dostačující, ale také malým zájmem současné populace o dějiny a významné osobnosti naší vlasti. Za další příčinu současného stavu můžeme označit i nedostatečné čtení knih, ať už v rodinném kruhu mezi rodiči a dětmi nebo mezi samotnými dospělými. Doufejme, že se učitelé na našich školách či vydavatelé literatury pokusí J.A. Komenského vrýt více a pevněji do paměti nás všech.

Tabulka vyjadřující poměr správných a špatných odpovědí uvedených v otázkách 3-10.

Odpovědi	Počet	%
Správné	378	59
Špatné	262	41

Tabulka vyjadřující správné odpovědi v jednotlivých věkových kategoriích.

Věk	Počet	%
Do 20 let	69	17
21-35 let	78	21
36-50 let	86	23
51-65 let	76	20
Nad 66 let	69	19

Tabulka vyjadřující špatné odpovědi v jednotlivých věkových kategoriích.

Věk	Počet	%
Do 20 let	74	28
21-35 let	50	19
36-50 let	43	16
51-65 let	44	17
Nad 66 let	51	20

Závěr

Jan Amos Komenský, autor jazykových učebnic, teoretických spisů o výchově, reformátor školství, pedagog, teolog, politik, spisovatel a básník, byl nesmírně všestrannou osobností. Vyzdvihl úlohu vzdělání, stanovil zásady vyučování, mnoho z nich platí dodnes. Povznesl češtinu na vyšší úroveň, jeho dílo se stalo vyvrcholením myšlenkového vývoje celé starší české literatury.

Komenského osobnost je mnohostranná. Také je charakteristické určitým vnitřním napětím, rozpory, vývojovými pokroky, které byly patrné v neustálé snaze svá díla přepracovávat, upravovat. Hranice všech směrů, kterými se zabýval, neustále narušoval nebo překračoval.

Sociální rozměr jeho díla vychází z jeho pozice příslušníka Jednoty bratrské, která má svůj mravní základ v pochopení člověka jako tvůrčí bytosti. Komenského vize není pouhým očekáváním lepšího zítřka, ale tkví v překonávání problémů jeho doby a z přesvědčení, že člověk může sám svou prací přispívat ke skutečné nápravě společnosti. Komenského „sociální“ můžeme přeložit jako „všelidské“. Z toho vyplývá, že všenáprava je úkolem pro lidstvo, je výzvou k učencům celého světa na sjednocení v zájmu pravdy, moudrosti, mravnosti a zbožnosti. Jde o klidné, důsledné a přesvědčivé usilování po cestě života, na jehož konci má být osobní uspokojení, nejenom nad sebou samým, ale zejména nad uplatněním lidskosti.

Komenský považoval školu za dílnu lidskosti, ve které nejde jen o získání znalostí, ale hlavně o praktické osvojení si lidského hodnotového systému. Tím vším by se měly řídit i dnešní školy. Tento proces utváření jedince, ze kterého se stává osobnost schopná prosadit se a uplatnit se v dnešním světě a zároveň si zachovat morální hodnoty i lidské jednání ve všech oblastech života se zdá být stále těžší.

Komenský si byl vědom, že tento proces musí začít už u malých dětí, věděl, že výchova v počátcích je prakticky ta nejdůležitější, která zahájí správné směřování jedince v lidskou bytost.

V dnešní uspěchané době se mi zdá, že na to hlavní, na výchovu dětí už od raného věku, se zapomíná. Některé děti v mateřských školách mají problémy i s tak základními věcmi, jako je držet lžičku v ruce, sám se obléknout a zavázat si tkaničky u bot. Nemluvě o nějaké výchově a poslušnosti. Dnešní svět sice vychovává jedince k tomu, aby se uměli

prosadit, aby to byli silné osobnosti, které se ve světě neztratí. Dětem se dává volnost, aby se sama utvářela jejich identita. Ovšem děti potřebují mít určité mantinely, hranice, za které nelze zajít. Vědět, co je to respekt a úcta ke starším osobám. Myslí si snad rodiče těchto dětí, že to mají být učitelé, kteří je to naučí? Školy pak těžko dohání tyto výchovné nedostatky. Nechci tím házet do jednoho pytle všechny děti. I za mě byli ve třídě zlobiví žáci, i já jsem nějakou tu neplechu provedl, přesto při pohledu na dnešní děti, zdá se mi, že se něco mění. Nechci tady moralizovat, jen by možná dnešní rodiče mohli věnovat větší pozornost svým dětem a místo času stráveného v nákupních střediscích je vzít třeba do přírody, divadla, muzea. Rodiče by si měli s dětmi více povídat, přečíst si společně knížku a podobně. Rodina by měla více času trávit společně. Jak sám Komenský píše ve svých dílech, rodina je základ každé společnosti. Pokud chceme, aby byla společnost lepší, musíme vždy začít se správnou výchovou právě v rodině u jejich jednotlivých členů.

Vztah Komenského k sociální pedagogice lze vyjádřit pomocí Pansofie, která se měla stát základem pro všenápravu celé lidské společnosti. Měla mít všennápravný a vševýchovný cíl vytvořit lepší, spravedlivější společnost, jejímž krédem bude lidskost, humanismus, svět bez válek a nepřátelství. Prostředkem pro naplnění těchto cílů má být vševěda, vševýchova a všeškolství, jejichž pomocí má dojít k nápravě člověka jako jedince, ale i k nápravě celé společnosti prostřednictvím výchovy a vzdělání. Komenský se nezaměřuje pouze na výchovu dětí a mládeže, ale na celou populaci. Podle něj je každý jedinec bez rozdílu věku vhodný ke vzdělávání, které pak vede k dalšímu zdokonalování celé společnosti.

Jak je patrné z výsledků dotazníkového šetření, má dnešní populace podvědomí o J. A. Komenském nedostatečné. Je to zapříčiněno zejména stavem současného školství. Ke zlepšení vztahu a vlivu Komenského na výchovu a pedagogiku obecně by určitě prospěla větší snaha učitelů na dnešních školách o zařazování více informací a myšlenek o jeho dílech a odkazech. Dále by bylo vhodné, aby se v dnešní generaci podnítilo více vlastenectví a zájmu o stálé doplňování a získávání nových informací a vědomostí během celého života. Komenský jako pedagog, filozof a sociální myslitel, který se snažil o všeobecnou nápravu, je pro sociální pedagogiku stále velkou inspirací. Podmínkou účinného provedení nápravných principů pro lidstvo je přijetí takových idejí, které jsou soustředěny nejen na jednotlivce, ale na celou společnost s výhledem na budoucí generace.

Komenský byl člověkem nesmírně lidským, který usiloval o mír na celém světě. Myslel na dobro všech lidí. Přes všechny životní útrapy, které ho potkaly, se nikdy nevzdával.

Byl mužem touhy, jak sám sebe nazval ke konci svého života. Nezůstal nikdy lhostejný ke svému národu, proto jeho dílo patří všem lidem, ale jeho národu především. I v dnešní době bychom si měli častěji připomínat památku muže, který toho pro český národ tolik udělal.

Resumé

Bakalářská práce s názvem „*Sociální pedagogika v díle J.A.Komenského*“ se zabývá hledáním souvislostí a spojitostí sociální pedagogiky s dílem a životem Jana Amose Komenského. Práce se skládá ze dvou částí: teoretické a praktické.

Část teoretická se zabývá Komenského životem, jeho díly a možnostmi využití jeho názorů na dnešních školách. První kapitola nastiňuje Komenského nelehký život od útlého mládí, které bylo poznamenáno úmrtím obou jeho rodičů a zanedbáním školní výchovy. Teprve v šestnácti letech se mu podařilo okusit základů latiny. O to víc se pak snažil a neustále pracoval na svém vzdělání. Ale také jeho nadějemi a touhami, kterých se nikdy nechtěl vzdát. Druhá kapitola zachycuje Komenského jako pedagoga a hledá souvislosti sociální pedagogiky s jeho díly. Jedná se zejména o spisy „*Didaktika velká*“, „*Informatorium školy mateřské*“, „*Škola hrou*“ a „*Obecná porada o nápravě věcí lidských*“. Třetí kapitola je zaměřena na výuku podle Komenského. Na jeho názory, myšlenky a metody, které jsou používány při vyučování na dnešních školách.

V praktické části jsou prostřednictvím dotazníku zjišťovány znalosti obecné gramotnosti a osobnosti Jana Amose Komenského. Dotazník obsahoval uzavřené i otevřené otázky. Průzkum byl proveden na náhodném souboru obyvatelstva v místě mého bydliště.

Závěr přináší stručné shrnutí celé bakalářské práce.

Anotace

Předmětem bakalářské práce „*Sociální pedagogika v díle J.A.Komenského*“ je hledání souvislostí a spojitostí sociální pedagogiky s životem a dílem J.A.Komenského. Zamyslet se nad jeho myšlenkami, výroky a názory, které se uplatňují nebo by se daly použít nejen ve výuce na dnešních školách, ale i při výchově dětí v rodinách nebo jiných mimoškolních zařízeních. V praktické části je proveden kvantitativní výzkum pomocí dotazníku. Cílem dotazníku obecné gramotnosti o osobnosti Jana Amose Komenského bylo zjistit názor a rozsah znalostí na jeho dílo, život a odkaz.

Klíčová slova: Sociální pedagogika, pedagogika, výchova a vzdělání, škola, sociální pomoc, pedagogické dílo J.A.Komenského, myšlenky J.A.Komenského, socializace, didaktika.

Annotation

The subject of the bachelor thesis „*Social pedagogy in the work of J.A.Komensky*“ is the search for context and link social pedagogy with the life and work of Jan Amos Komensky. Reflect on his thoughts, statements and views that use or be used not only in teaching on today's schools but also in nurturing children in families or other extracurricular facilities. In the practical part is performed using quantitative research questionnaire. The aim of the questionnaire general literacy about personality Jan Amos Komensky was to see the view and the range of knowledge on his work, life and legacy.

Key words: Social pedagogy, pedagogy, education, school, social support, pedagogic work of J.A.Komensky, pedagogic ideas of J.A.Komensky, socialization, didactics.

Seznam použité literatury

- Čapek, E. *Jan Amos Komenský, Stručný životopis*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1957
- Jůva, V. *Dějiny pedagogiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985
- Jůzl, M. *Základy pedagogiky*. Brno: Institut mezioborových studií, 2010, ISBN 978-80-87182-02-4
- Komenský, J., A. *Didaktika analytická*. Praha: Jaroslav Samec, 1946
- Komenský, J., A. *Didaktika velká*. Praha: Nakladatelství Dědictví Komenského, 1930
- Komenský, J., A. *Informatorium školy mateřské*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1952
- Komenský, J., A. *Obecná porada o nápravě věcí lidských*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1992, svazek I. ISBN 80-205-0226-2
- Komenský, J., A. *Obecná porada o nápravě věcí lidských*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1992, svazek II. ISBN 80-205-0227-0
- Komenský, J., A. *Obecná porada o nápravě věcí lidských*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1992, svazek III. ISBN 80-205-0228-9
- Komenský, J., A. *O sobě*. Praha: Odeon, 1987, ISBN 80-207-0016-1
- Komenský, J., A. *Školní hry a výchova*. Praha: Ústřední dům lidové umělecké tvořivosti, 1970
- Kraus, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008, ISBN 978-80-7367-383-3
- Kumpera, J. *Jak (se) učit: vybrané myšlenky o vzdělání a výchově*. Praha: Nakladatelství Mladá fronta, 2004, ISBN 80-204-1123-2
- Lapáček, J. *Komenský a Přerov*. Přerov: Okresní úřad, 1994
- Novák, J., V. *Jan Amos Komenský, Učitel národů*. Praha: Nakladatelství F.Topič., 1925
- Novák, J., V. *J.A.Komenský, jeho život a spisy*. Praha: Nakladatelství dědictví Komenského, 1932
- Popelová, J. *Cesta k všenápravě*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958.
- http://zpravy.idnes.cz/potomek-komenskeho-veze-z-cr-detem-dvousetkoruny-fvu-/zahranicni.aspx?c=A071119_094745_zahranicni_jba
- http://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_Amos_Komensk%C3%BD

Seznam příloh

Dotazník podávaný respondentům

Dobrý den, jmenuji se Marek Novotný, jsem studentem Fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, Institut mezioborových studií Brno. V rámci své bakalářské práce, která bude zaměřena na sociální pedagogiku v díle Jana Amose Komenského, bych chtěl tímto dotazníkem zjistit obecnou gramotnost o osobnosti Jana Amose Komenského.

Dotazník je anonymní, údaje z něj nebudou zneužity. Chtěl bych poděkovat všem, kteří se rozhodli věnovat svůj čas k jeho vyplnění.

1) Jaké je Vaše pohlaví?

- a) Žena b) Muž

2) Kolik je Vám let?

- a) Do 20 let b) 21-35 let c) 36-50 let d) 51-65 let
e) Nad 66 let

3) Ve kterém století žil J. A. Komenský?

- a) 17. stol. b) 18. stol. c) 19. stol.

4) Kde se J. A. Komenský narodil?

- a) v Čechách b) na Moravě c) na Slovensku

5) Kde zemřel a byl pochován J. A. Komenský?

- a) Nizozemí b) Německo c) České země

6) J.A.Komenský byl představitelem které církve?

- a) Křesťanské b) Jednoty bratrské c) Evangelické

7) Kolikrát byl J. A. Komenský ženatý?

- a) jednou b) dvakrát c) třikrát

8) Ve kterém městě můžete navštívit muzeum věnované J. A. Komenskému?

- a) Uherský Brod b) Bratislava c) Plzeň

9) Někdy je J.A.Komenský označován jako?

- a) Učitel národů b) Učitel chudých c) Učitel bohatých

10) Znáte nějaké dílo od J. A. Komenského?

- a) ano b) ne

11) Pokud jste odpověděli v předchozí otázce ano, prosím napište název díla

.....

12) Je dílo a odkaz J.A.Komenského stále aktuální?

- a) ano b) ne c) nevím